

บทที่ 4

สาเหตุการไม่ปรับตัวของสถาบันศาสนากรณีการบวชภิกษุณี

นับตั้งแต่อดีตเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน จากเดิมที่ประเทศไทยเคยปกครองประเทศภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยแล้วก็ตาม แต่สิ่งหนึ่งที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยซึ่งยังคงยึดถือและปฏิบัติตามกันมาโดยที่ยังคงไม่มีการปรับตัวหรือเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องตามสภาวะการณ์ทางสังคมและการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นก็คือ การอนุญาตของสถาบันศาสนาให้บวชผู้หญิงเป็นภิกษุณีดังที่กล่าวในบทที่ผ่านมา และเนื่องจากสิ่งต่างๆ หรือสภาวะการณ์ใดๆ ก็ตามที่เกิดขึ้นย่อมต้องมีสาเหตุหรือที่มาที่ไปเสมอ ซึ่งการที่จะศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นให้ได้รับความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้นนั้น ย่อมต้องย้อนกลับไปพิจารณาถึงสาเหตุหรือที่มาของปรากฏการณ์นั้นๆ ดังนั้นเนื้อหาภายในบทนี้จึงได้ชี้ให้เห็นถึงสาเหตุหรือที่มาอันสำคัญที่มีส่วนทำให้สถาบันศาสนาไม่ปรับเปลี่ยนหรือแก้ไขกรณีดังกล่าวให้สอดคล้องตามการเปลี่ยนแปลงของสังคมและการเมืองที่ในปัจจุบันมุ่งเน้นเรื่องของเสรีภาพและความเสมอภาค ซึ่งสาเหตุดังกล่าวมีอิทธิพลต่อท่าทีของสถาบันศาสนาในการยึดมั่นต่อข้อเหตุผลเดิมๆ ที่นำมาใช้ปฏิเสธการอนุญาตให้บวชผู้หญิงเป็นภิกษุณี รวมถึงการมีทัศนคติที่ไม่เปิดกว้างต่อความพยายามฟื้นฟูการบวชภิกษุณีให้เกิดขึ้นต่างๆ ที่ข้อเหตุผลดังกล่าวมิใช่เป็นสิ่งที่ได้บัญญัติไว้ในพระไตรปิฎกอีกทั้งแนวทางแก้ไขในการฟื้นฟูการบวชภิกษุณีก็พอที่จะสามารถกระทำได้โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยแต่อย่างใด โดยจะกล่าวในรายละเอียดเป็นลำดับดังต่อไปนี้

4.1 มูลเหตุความเป็นมาในการไม่ปรับตัว

ย้อนกลับไปในอดีตประมาณ พ.ศ. 1800 หัวหน้าคนไทยกลุ่มหนึ่งคือ พ่อขุนบางกลางหาว ได้ประกาศอิสรภาพ ขับไล่พวกขอมซึ่งเคยมีอำนาจอยู่ในบริเวณตอนกลางและตอนเหนือของประเทศสยามออกไปแล้วจึงตั้งราชธานีขึ้นที่กรุงสุโขทัย และได้สถาปนาพระองค์ขึ้นเป็นกษัตริย์ทรงพระนามว่า “พ่อขุนศรีอินทราทิตย์” ในช่วงระยะแรกของการเริ่มตั้งกรุงสุโขทัยนี้ได้ปรากฏศาสนาต่างๆ หลายนิกายปะปนกันอยู่ทั้งศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธนิกายมหายาน และศาสนาพุทธนิกายหินยานซึ่งศาสนาพราหมณ์กับศาสนาพุทธนิกายมหายานนั้นมีมาอยู่ก่อนแล้ว ส่วนหินยานหรือเถรวาทนี้มีทีหลัง¹ อย่างไรก็ตามศาสนาและนิกายที่พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ทรงเลือกที่จะเคารพ

¹ สิริวัฒน์ คำวันสา, ประวัติพุทธศาสนาในประเทศไทย (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิกจำกัด, 2541), หน้า 24.

มากกว่านิยายอื่นๆ นั่นก็คือ พุทธศาสนานิกายหินยาน ทั้งนี้เนื่องจากเดิมที่พวกขอมนั้นนับถือศาสนาพราหมณ์ปนกับพุทธศาสนาแบบมหายาน และเมื่อพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ต้องการที่จะกำจัดอำนาจและอิทธิพลของขอมให้หมดไปก็ควรจะกำจัดศาสนาที่เสมือนเป็นมายาการ (myth) ที่คอยสะกดให้คนเชื่อ เพราะศาสนาเป็นเรื่องของความเชื่อ ความเชื่อคือการยอมรับ พอยอมรับแล้วก็ยอมที่จะปฏิบัติตามสำหรับวิธีที่จะนำมาใช้ในการต่อสู้มายาการนั้นก็คือ ต้องสร้างมายาอีกอันมาสู้กับมายาเดิม ดังนั้นพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทหรือหินยานจึงถูกเลือกให้เป็นมายาการอันใหม่ที่จะนำมาใช้ในการต่อสู้ตัวเอง² แต่สำหรับพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทหรือหินยานที่ได้เข้ามาประดิษฐานในกรุงสุโขทัยอย่างเป็นทางการช่วงสมัยพ่อขุนรามคำแหงที่ชาวไทยให้การเคารพนับถือเรื่อยมานั้นได้รับมาจากประเทศลังกาผ่านทางนครศรีธรรมราช ดังปรากฏเป็นข้อความในศิลาจารึกหลักที่ 1 ว่า

“เบื้องตะวันตกเมืองสุโขทัยนี้มีอรัญญิก พ่อขุนรามคำแหง
กระทำไอยทานแก่มหาเถรสังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตรหลวง (รู้
หลัก) กว่าปู่ครูในเมืองนี้ทุกคน ลูก (จาริก) แต่เมืองนครศรีธรรมราช
มา”³

โดยหนึ่งศตวรรษก่อนการสถาปนาอาณาจักรสุโขทัยนั้น พระเจ้าปรักรมพาทูเสด็จขึ้นครองราชย์ในประเทศลังกาใน พ.ศ. 1696 ทรงฟื้นฟูทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้บริสุทธิ์ด้วยการทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ 7 พุทธศาสนาจึงเจริญรุ่งเรืองในประเทศลังกาทั้งในด้านการศึกษาและปฏิบัติธรรม กิตติศัพท์ได้เลื่องลือไปถึงประเทศพม่าพระสงฆ์จากพุกามและมอญได้เดินทางไปศึกษาพระธรรมวินัยและบวชแปลงใหม่ได้พาพระสงฆ์ลังกาคลับเมืองพุกามและเมืองมอญตั้งคณะลังกาวงศ์ขึ้นจนได้รับความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนในเมืองทั้งสอง ต่อมาพระสงฆ์ชาวลังกาชื่อ ราหุล ได้จาริกจากเมืองพุกามมาตั้งคณะลังกาวงศ์ขึ้นที่เมืองนครศรีธรรมราชและประสบความสำเร็จในการสร้างศรัทธาให้กับประชาชนจนพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์เจริญรุ่งเรืองที่เมืองนครศรีธรรมราช⁴ เมื่อพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเสด็จขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. 1822 พระองค์ทรงสถาปนาสถาบันการศึกษาแบบลังกาวงศ์ที่ทรงเลื่อมใสศรัทธา จึงโปรดให้อาราธนาพระมหาเถรสังฆราชจากเมืองนครศรีธรรมราชมาตั้งสำนักเผยแผ่ศาสนา ณ วัดอรัญญิก

² ส. ศิวรักษ์, ลोकการบวฒนธรรมไทย, หน้า 60.

³ จารึกสมัยสุโขทัย, (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2526), หน้า 13 – 14, อ้างถึงใน ศิราพร รุติฐาน, เอกสารการสอนชุดวิชา ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย 12304 หน่วยที่ 1 – 7, หน้า 46.

⁴ เสถียร โพธิ์นันทะ, พระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรไทย (กรุงเทพฯ: สภาการศึกษาหมามกุฏราชวิทยาลัย, 2500), หน้า 16, อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 46.

แต่ทั้งนี้ในการรับนิยายเถรวาทจากทวีปลังกาเข้ามาในสังคมไทยสมัยสุโขทัยนั้น กล่าวได้ว่า พุทธศาสนาที่รับเข้ามามีได้เป็นพุทธศาสนาที่สมบูรณ์จากพระพุทธเจ้าโดยตรง⁵ เนื่องจากในเวลานั้นพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดียเสื่อมสลายลงไปมากแล้ว เราจึงรับถ่ายทอดผ่านมาจากลังกา ซึ่งศาสนาพุทธในลังกานี้มีสิ่งหนึ่งที่แตกต่างไปจากพุทธศาสนาในสังคมอินเดีย กล่าวคือ ในอินเดียนั้นพุทธศาสนาประกอบด้วยสภะสามหลัก คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พระสงฆ์จะประกอบไปด้วยภิกษุกับภิกษุณี ครั้นเมื่อลังกาได้รับพระพุทธศาสนาเข้ามาในระยะแรกก็ได้สืบทอดภิกษุณีสงฆ์เข้ามาด้วย โดยพระนางอนุฬาผู้เป็นพระชายาในพระอนุชาของพระเจ้าเทวานัมปิยะติสสะกษัตริย์ผู้ครองลังกาในสมัยนั้นทรงเลื่อมใสในพระศาสนาจนเกิดความปรารถนาจะขออุปสมบทเป็นภิกษุณี ซึ่งพระนางอนุฬาพร้อมทั้งบริวารจำนวนมากก็ได้รับการบรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุณีจากพระนางสังฆมิตตาเถรีพระราชธิดาของพระเจ้าอโศก ซึ่งขณะนั้นได้บวชเป็นภิกษุณีอยู่แล้วเป็นผู้อุปชฌายีให้ หลังจากนั้นภิกษุณีสงฆ์ในลังกาก็เจริญรุ่งเรืองจนมาถึงชั่วระยะเวลาหนึ่ง พระภิกษุณีสงฆ์ก็สูญสิ้นไปคงเหลือแต่พระภิกษุสงฆ์ ด้วยเหตุนี้การสืบทอดพุทธศาสนาจากศรีลังกามาสู่ประเทศไทยจึงเป็นการสืบทอดเฉพาะแต่พระภิกษุสงฆ์เท่านั้น ไม่ปรากฏมีภิกษุณีตั้งแต่ต้น ซึ่งก็น่าจะส่งผลกระทบต่อความคุ้นเคยของคณะสงฆ์ไทยในการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมในการสืบทอดรวมถึงการเข้ามาปฏิบัติธรรมภายใต้สถานภาพของนักบวชในพุทธศาสนา โดยเป็นไปอย่างลำบากมากกว่าประเทศที่ปรากฏมีภิกษุณีขึ้นพร้อมๆ กับการเข้ามาประดิษฐานพุทธศาสนา ดังเช่น ศรีลังกา ที่ครั้งหนึ่งเคยมีภิกษุณี ครั้นพอภิกษุณีได้สาบสูญไป ต่อมาภายหลังคณะภิกษุสงฆ์ในศรีลังกาก็ได้ทำการฟื้นฟูให้เกิดมีภิกษุณีสงฆ์ขึ้นอีกมาอีกครั้ง

นอกจากประวัติศาสตร์การเข้ามาประดิษฐานพุทธศาสนาในประเทศไทยที่ไม่ปรากฏมีภิกษุณีตั้งแต่แรก อันจะส่งผลกระทบต่อความคุ้นเคยและการยอมรับของคณะสงฆ์ไทยประการหนึ่งแล้ว ปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งอันน่าจะส่งผลกระทบต่อการศึกษาให้เสรีภาพแก่ผู้หญิงในการออกบวชของสถาบันศาสนาก็คือ การศึกษาตำราทางพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทย ซึ่งในบางครั้งตำราที่นำมาศึกษาก็อาจกล่าวได้ว่า เป็นตำราที่ถูกแต่งเติมเสริมขึ้นมาภายหลัง โดยตำราเหล่านี้ส่วนใหญ่มักปรากฏข้อความที่กล่าวโจมตีผู้หญิงเอาไว้ด้วย⁷ อันปรากฏอยู่ในขุททกนิทาย (พระไตรปิฎกส่วนที่เป็นชาดก) ซึ่งปราชญ์ทางประวัติศาสตร์ความคิดในพุทธศาสนาส่วนใหญ่ ทั้งที่เป็นชาวไทยและชาวต่างประเทศต่างลงความเห็นใกล้เคียงกันว่าเป็นวรรณกรรมที่ถูกแต่งเติมขึ้นหลังสมัยพุทธกาล (เชื่อกันว่า เดิมทีคำสอนของพระพุทธเจ้านั้นถูกบันทึกไว้ในพระสูตร

⁵ ส. ศิวรักษ์, ลोकคราบวัฒนธรรมไทย, หน้า 73.

⁶ สามเณรี ธัมมมัทธา, คุยกับพระผู้หญิง (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พระอาทิตย์, 2544), หน้า 98.

⁷ ส. ศิวรักษ์, ลोकคราบวัฒนธรรมไทย, หน้า 73.

สี่นิกาย คือ ทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย และอังคุตตรนิกาย ขุททกนิกายซึ่งเป็นที่เชื่อกันว่าแต่งขึ้นในสมัยหลังโดยนักคิดในพุทธศาสนารุ่นหลังพุทธกาล)⁸ อีกทั้งการแต่งเติมข้อความในพระไตรปิฎกนี้สันนิษฐานว่า น่าจะเป็นการกระทำที่ได้รับอิทธิพลมาจากประเพณีที่ทำกันอยู่ในศาสนาพราหมณ์มาแต่เดิม ดังจะเห็นได้จากลักษณะการในการแต่งวรรณกรรมชาดกนั้นก็มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับวิธีการแต่งวรรณกรรมของพราหมณ์ประเภทหนึ่งที่เรียกว่า วรรณกรรมนิทานคำสอน หนังสือประเภทนี้มุ่งสอนธรรมะโดยการผูกนิทานเข้ากับตัวละครในเรื่องดำเนินบทบาทที่เป็นการสื่อธรรมะในชาดกนั้นๆ ตัวละครที่ปรากฏในนิทานมักจำแนกเป็นฝ่ายดีหรือเลว เป็นขาวหรือเป็นดำอย่างชัดเจนเพื่อให้ง่ายต่อการเสนอภาพความคิดเกี่ยวกับเรื่องความดีความชั่วซึ่งเป็นธรรมที่ตรงข้ามกัน⁹ และเมื่อวรรณกรรมเหล่านี้เป็นวรรณกรรมที่ถูกเขียนขึ้นโดยผู้ชายซึ่งถูกหล่อหลอมภายใต้ค่านิยมของระบบสังคมที่ไม่ยอมรับสถานภาพของผู้หญิง ฉะนั้นจึงเป็นธรรมดาที่สัญลักษณ์หรือตัวแทนของความชั่วร้าย ความไม่ดี จำเป็นจะต้องตกไปอยู่ที่อีกฝ่ายหนึ่งนั่นก็คือ ผู้หญิง สำหรับเนื้อหาที่แสดงถึงความไม่ดีหรือข้อด้อย ของผู้หญิงในแง่มุมต่างๆ มีดังต่อไปนี้ ผู้หญิงเป็นอุปสรรคและเป็นมลทินแห่งพรหมจรรย์ โดยได้กล่าวไว้ว่า

“หญิงในโลกย่อมย้ายบุรุษผู้ประมาทแล้ว หญิงเหล่านั้นย่อมจูงจิตบุรุษไป เหมือนลมพัดปุยนุ่นที่หล่นจากต้นไม้ไปฉะนั้น นี้บัณฑิตกล่าวว่าเป็นแหวนของพรหมจรรย์”¹⁰

“หญิงเป็นมลทินของพรหมจรรย์ หมูสัตว์ย่อมติดอยู่ในหญิงนี้...”¹¹

“ดูกรภิกษุทั้งหลายเราย่อมไม่เล็งเห็นรูปอื่นแม้อย่างหนึ่งที่ครอบงำจิตของบุรุษตั้งอยู่เหมือนรูปของสตรีเลย”¹²

⁸ สมภาร พรหมทา, พุทธปรัชญามนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม (กรุงเทพฯ: โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 417.

⁹ เรื่องเดียวกัน

¹⁰ ขุ. ขา. 27/ 1771/ 331.

¹¹ อุปปราสุตร. สัง. ส. 15/ 173/ 52.

¹² อัง. เถ. 20/ 2-7/ 1-2.

คำกล่าวเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงนั้นเป็นอุปสรรคต่อผู้ชายในการบวช การประพฤติปฏิบัติธรรม เพราะลักษณะธรรมชาติทั้งทางกายและทางนิสัยของผู้หญิงนั้นเป็นสิ่งจูงใจ เป็นที่น่ายินดีน่ารักใคร่ของผู้ชายสิ่งอื่นๆ ยากที่จะทำให้จิตใจของผู้ถือพรหมจรรย์หวนไหวได้เท่า

ผู้หญิงเป็นเพศที่มีความร้ายกาจ โดยเปรียบผู้หญิงกับสัตว์ร้าย

“ราชสีห์เป็นสัตว์ดุร้าย กินเนื้อและเลือดเป็นอาหาร มีอาวุธ 5 อย่าง เป็นสัตว์หยาบช้า ยินดีในการเบียดเบียนสัตว์อื่น ช่มชู้สัตว์ทั้งหลายกินฉันทินโด หญิงทั้งหลายก็ฉันทินนั้น นรชนจึงไม่ควรวิสาสะกับสตรีเหล่านั้น”¹³

“ไฟกินเบรียงหนึ่ง ช้างสารหนึ่ง งูเห่าหนึ่ง พระเจ้าแผ่นดินผู้ได้มูรธาภิเศกหนึ่ง หญิงทุกคนหนึ่ง ทั้งห้านี้ คนพึงคบหาด้วยความระมัดระวังเป็นนิตย์ เพราะว่าสิ่งทั้งห้านี้มีอัธยาศัย หรือมีความแค้นอนที่รู้ได้ยาก”¹⁴

ผู้หญิงเป็นผู้เลวทราม มากมากในทางโลกีย์

“ขึ้นชื่อว่าหญิงในโลกนี้เลวทราม เพราะหญิงเหล่านี้ไม่มีเขตแดน มีแต่ความกำหนดยินดี คึกคะนองไม่เลือก เหมือนกับไฟไหม้ไม่เลือกฉะนั้น”¹⁵

“ธรรมดาหญิงในโลกเป็นคนลามก ไม่มีเขตแดน กำหนดหนักทุกเมื่อและคะนอง กินไม่เลือกเหมือนเปลวไฟไหม้เชื้อทุกอย่าง บุรุษชื่อว่าเป็นที่รักของหญิงไม่มี ไม่เป็นที่รักก็ไม่มี เพราะหญิงทั้งหลายยอมคบบุรุษได้ทั้งที่รัก ทั้งที่ไม่รัก...”¹⁶

¹³ พุ. ชา. 28/ 300/ 98.

¹⁴ พุ. ชา. 27/ 1611/ 307.

¹⁵ พุ. ชา. 27/ 61/ 20.

¹⁶ พุ. ชา. 28/ 311/ 105.

ผู้หญิงเป็นผู้ไม่มีความสัจย์ ไม่น่าไว้ใจ

“ขึ้นชื่อว่าหญิงทั้งหลาย ควรฆ่าเสียให้หมดเลย ความสัจย์ไม่มี
ในหญิงทั้งหลายฯ”¹⁷

ผู้หญิงเป็นผู้เห็นแก่ทรัพย์

“หญิงรู้ว่าชายมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก ย่อมเข้าไปหาชาย...ย่อมเกาะ
ชายที่มีจิต ฤๅคราคะย่อมเหมือนเถาย่านทรายเกาะไม้สาละในป่า
ฉะนั้น”¹⁸

“จิตของหญิงเหมือนจิตของวานร ลุ่มๆ ดอนๆ เหมือนงาไม้ หัว
ใจของหญิงไหวไปไหวมาเหมือนล้อรถที่กำลังหมุน...เห็นทรัพย์ของ
บุรุษที่ควรจะถือเอาได้เมื่อนั้น ก็ใช้วาจาอ่อนหวานชักนำบุรุษไปได้...
ไม่เห็นทรัพย์ของบุรุษที่ควรถือเอาไว้ เมื่อนั้นย่อมละทิ้งบุรุษนั้นไป
เหมือนคนข้ามปากถึงฝั่งโน้นแล้วละทิ้งแพไปฉะนั้น...หญิงทั้งหลาย
เสมอด้วยไฟกินเปรียง เปรียบด้วยงูเห่า ย่อมเลือกคบแต่บุรุษที่มี
ทรัพย์...”¹⁹

ผู้หญิงเป็นผู้ทำลายทรัพย์

“หญิงไม่มีวินัย ไม่มีสังวร ยินดีในน้ำเมาและเนื้อสัตว์ ไม่สำรวม
ผลาญทรัพย์ที่บุรุษหามาได้โดยยากให้ฉิบหาย...”²⁰ ผู้หญิงเป็นผู้ที่ไม่รู้
จักคุณเมื่อได้โอกาสก็จะทรยศ

¹⁷ พ. ขา. 27/ 235/ 66.

¹⁸ พ. ขา. 28/ 313/ 108.

¹⁹ พ. ขา. 28/ 310/ 104.

²⁰ พ. ขา. 28/ 313/ 108.

“...ถ้าบุรุษจะพึงให้แผ่นดินอันเต็มไปด้วยทรัพย์นี้แก่หญิงที่ตน
นับถือไซ้ หญิงนั้นได้โอกาสก็จะพึงดูหมิ่นบุรุษนั้น...”²¹

ผู้หญิงเป็นเพศที่แปรเปลี่ยนไปตามอารมณ์ที่มาครอบงำ อ่อนไหว เปลี่ยนใจง่าย

“หญิงเหล่านั้นย่อมไม่รู้จักกิจที่ทำแล้ว และกิจที่ยังไม่ได้ทำ...ไม่
ให้อารยชน ก้าวล่วงธรรมเสียแล้ว ย่อมไปตามอำนาจจิตของตนฝ่าย
เดียว”

“เมื่อมีอันตรายและเมื่อกิจเกิดขึ้น หญิงย่อมละทิ้งสามีนั้นแม้อยู่
ร่วมกันมานาน เป็นที่รักเป็นที่พอใจ เป็นผู้อนุเคราะห์ แม่เสมอด้วยชีวิต
เพราะเหตุนั้น เราจึงไม่ไว้วางใจหญิงทั้งหลาย

ความจริง จิตของหญิงเหมือนกับจิตของลิงลู่มๆ ตอนๆ เหมือน
กับเงาดันไม้ หัวใจของหญิงทั้งหลายไหวไปมาเหมือนล้อรถที่กำลัง
หมุนไปฉะนั้น”²²

จากข้อความที่กล่าวมาในข้างต้น ซึ่งมีลักษณะของการกล่าวโจมตีผู้หญิง อันปรากฏให้เห็นชัดเจนอยู่ในตำราทางพุทธศาสนานั้น หากคณะสงฆ์ไทยรับมาศึกษาโดยมิได้มีการพิจารณาอย่างรอบคอบให้ถ่องแท้เสียก่อนแล้ว ก็อาจจะเป็นการง่ายต่อการตีความจนเกิดความเข้าใจผิดคิดว่า ผู้หญิงเป็นเพศที่ชั่วร้ายและก่อให้เกิดอันตรายถึงขนาดที่ว่าพระพุทธองค์ ซึ่งเป็นองค์พระศาสดา ยังต้องกล่าวประณามผู้หญิงไว้เช่นนั้น และครั้งเมื่อมีความเชื่อว่า ผู้หญิงเป็นเพศที่เต็มไปด้วยความไม่ดีเป็นพื้นฐานอยู่ก่อนแล้ว ประกอบกับเรื่องราวการกำเนิดภิกษุณีที่บัญญัติไว้ในพระไตรปิฎกซึ่งได้บรรยายถึงท่าทีของพระพุทธเจ้าที่ทรงปฏิเสธพระนางมหาปชาบดีอยู่หลายครั้งหลายครา จึงเป็นการง่ายที่จะนำไปสู่การตีความของคณะสงฆ์ไทยในลักษณะที่ว่า พระพุทธองค์ไม่ทรงปรารถนาจะให้ผู้หญิงออกบวชในพุทธศาสนา ดังจะแสดงให้เห็นในลำดับต่อไป และเมื่อคณะสงฆ์เกิดความเชื่อในลักษณะเช่นนี้ก็ย่อมจะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาเสรีภาพและความเสมอภาคของผู้หญิงในการออกบวชให้เกิดขึ้นโดยลำบาก ผิดกับเรื่องการจัดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ที่สามารถปรับเปลี่ยนให้คล้อยตามสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองดังที่เคยอธิบาย

²¹ พ. ช. 28/ 311/ 105.

²² พ. ช. 27/ 1602-1604/ 306.

มาก่อนหน้านี้ เนื่องจากเนื้อหาภายในตำราทางพุทธศาสนามีได้ปรากฏข้อความที่เป็นการจำเพาะเจาะจงอย่างชัดเจน (ดังเช่นการปรากฏข้อความที่โจมตีผู้หญิง) ว่า รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ที่ดีควรมีลักษณะเป็นเช่นใดหากแต่เนื้อหาที่ปรากฏบ่งบอกในลักษณะที่ว่า คณะสงฆ์มีสิทธิที่จะใช้รูปแบบการปกครองตนเอง โดยที่ไม่ขัดแย้งกับระบอบการปกครองของฝ่ายอาณาจักรในยุคสมัยนั้นๆ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ คณะสงฆ์โดยปกติจะต้องคล้อยตามกฎหมายบ้านเมือง ดังมีพุทธพจน์สนับสนุนต่อทำที่ดังกล่าวไว้ว่า “อนุชานามิ ภิกขเว ราชุนํ อนุวตติตํ ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้คล้อยตามพระราช”²³ อีกทั้งเนื้อหาที่ปรากฏในตำราพระพุทธานุศาสนาก็ได้ระบุรูปแบบการปกครอง (บ้านเมือง) ที่ดีควรเป็นอย่างไรระหว่างสมบูรณาญาสิทธิราชย์กับประชาธิปไตย หากแต่กล่าวว่า ระบบการปกครองและผู้ปกครองที่ดีอาจจะเป็นระบบการปกครอง และผู้ปกครองแบบใดก็ได้ที่ยึดหลักการอันสำคัญก็คือ การได้มาซึ่งอำนาจ การใช้อำนาจ การขยายอำนาจและการรักษาไว้ซึ่งอำนาจนั้นๆ ไปเพื่อประโยชน์ของประชาชนมากที่สุด ยึดธรรมเป็นแนวทางในกาลปถดรงค์²⁴ เพราะไม่เป็นการขัดแย้งกับหลักการของศาสนา เป็นการยืนยันเงื่อนไขในการทำหน้าที่ของสถาบันศาสนาที่ให้การสนับสนุนแก่สถาบันพื้นฐานต่างๆ ของสังคม ดังที่กล่าวไว้ตอนต้นในหัวข้อเรื่องความสำคัญของสถาบันศาสนา

4.2 การตีความของคณะสงฆ์ไทยต่อพุทธานุญาตกรณีสตรีออกบวชในพุทธศาสนา

ในการศึกษาทำความเข้าใจทัศนคติรวมถึงท่าทีของพระพุทธเจ้าที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพื่อที่คณะสงฆ์จะได้ยึดถือและนำมาปฏิบัติตามนั้น วิธีทางที่สามารถจะกระทำได้นั้นก็คือ การศึกษาโดยการตีความจากบทบัญญัติที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎก และสำหรับบทบัญญัติในพระไตรปิฎกที่ได้กล่าวถึงพุทธานุญาตของพระพุทธองค์ต่อกรณีการบวชของสตรีนั้นปรากฏอยู่ในพระวินัยปิฎก จุลวรรค หมวดภิกษุณีขันธกะ อันมีเนื้อความโดยย่อว่า พระนางมหาปชาบดีโคตมีใน

²³พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ ภาษาบาลี, เล่มที่ 4, ข้อ 209, หน้า 273, อ้างถึงใน พระเมธีธรรมาภรณ์, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า 71.

²⁴สมบูรณ สุขสำราญ, เอกสารการสอนชุดวิชา ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย 12304 หน่วยที่ 1 – 7 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2535), หน้า 149.

ขณะนั้นย่างเข้าสู่ปัจฉิมวัยพระเจ้าสุทโธทนะพระราชสวามีก็ได้สวรรคตแล้ว²⁵ จึงตระหนักถึงความไม่แน่นอนของชีวิตเพราะมองไม่เห็นที่พึ่งอันใดในโลกนี้จะจริงยั่งยืน จึงได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าซึ่งประทับอยู่ ณ นิโครธาราม กรุงกบิลพัสดุ์ เพื่อทูลขออุปสมบทในพระธรรมวินัยเช่นเดียวกับบุรุษพร้อมด้วยสตรีผู้เป็นบริวารนางทูลขออ้อนวอนอยู่ถึง 3 ครั้งว่า ขอให้ทรงมีพระพุทธานุญาตให้สตรีออกมาบวชได้ แต่ก็ได้รับการปฏิเสธถึง 3 ครั้ง โดยกล่าวว่า

“อย่าเลยโคตมี เธออย่าชอบใจ การที่สตรีออกจากเรือนบวช
เป็นบรรพชิต ในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้วเลย”²⁶

เมื่อพระนางมหาปชาบดีโคตมีไม่ได้รับพุทธานุญาตตามที่ปรารถนาที่เสวาคโคกเป็นอย่างไรก็ดี ครั้นพระพุทธเจ้าเสด็จไปสู่เมืองเวสาลีและประทับอยู่ที่กุฎาคารปามหาวันพระนางพร้อมด้วยนางสาภิยานีทั้งหลายพากันปลงพระเกศานุ่งห่มผ้ากาสยะ แล้วตามเสด็จไปยังกุฎาคารศาลาด้วยความเศร้าโศกเสียพระทัย พระฉวีวรรณเศร้าหมอง เมื่อพระอานนท์ไปพบเข้าจึงถามถึงสาเหตุความเป็นมาต่างๆ หลังจากได้ทราบเรื่องแล้วจึงอาสาเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้ากราบทูลขอการอุปสมบทให้แก่สตรี พระอานนท์กราบทูลครบถ้วนอยู่ถึง 3 ครั้ง แต่ก็ได้รับการปฏิเสธเช่นเดียวกัน โดยกล่าวว่า

“อย่าเลยอานนท์ เธออย่าชอบใจ การที่สตรีออกจากเรือนบวช
เป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้วเลย”²⁷

เมื่อพระอานนท์ทูลขอซ้ำอีกครั้งเพื่อจะให้มิพุทธานุญาตให้ได้ โดยทูลถามว่า สตรีเมื่อออกมาบวชเป็นบรรพชิตในพระธรรมวินัยนี้แล้ว จะสามารถทำให้แจ้งซึ่งมรรคผลต่างๆ ได้หรือไม่ จึงได้รับพระพุทธดำรัสตอบว่ามีทางเป็นไปได้²⁸ เมื่อได้โอกาสเช่นนี้แล้วพระอานนท์จึงได้ไปกราบทูลอนุญาตให้พระนางมหาปชาบดีและนางสาภิยานีเหล่านั้นได้บวชตามความประสงค์ แต่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตโดยมีเงื่อนไขว่า จะต้องยอมรับคุณธรรม 8 ประการ คือ

²⁵ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส, ปฐมสมโพธิกถา (กรุงเทพฯ: เลียงเชียงจงเจริญ, 2508), หน้า 315.

²⁶ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระวินัยปิฎกเล่ม 7 จุลวรรค ทุตติยภาคและอรรถกถา (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2526), หน้า 441.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 443.

²⁸ เสมอ บุญมา, “ภิกษุณีในพระพุทธศาสนา,” วารสารสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 13: 8.

1. ภิกษุณีอุปสมบทแล้ว 100 ปี ต้องกราบไหว้ ลูกรับ ทำอัญชลีกรรม สามิจักรม แก่ภิกษุที่อุปสมบทในวันนั้น ธรรมแม่นี้ ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชาไม่ละเมิดตลอดชีวิต
 2. ภิกษุณีไม่พึงอยู่จำพรรษาในอาวาสที่ไม่มีภิกษุ ธรรมแม่นี้ ภิกษุณีต้องสักการะเคารพนับถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต
 3. ภิกษุณีต้องหวังธรรม 2 ประการ คือ ตามวันอุโบสถ 1 เข้าไปฟังคำสอน 1 จาก ภิกษุสงฆ์ ทุกกึ่งเดือน ธรรมแม่นี้ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต
 4. ภิกษุณีอยู่จำพรรษาแล้ว ต้องปรารภณาในสงฆ์สองฝ่าย โดยสถานทั้ง 3 คือ โดยได้เห็น โดยได้ยินและโดยบังเอิญ ธรรมแม่นี้ ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชาไม่ละเมิดตลอดชีวิต
 5. ภิกษุณีต้องธรรมที่หนักแล้ว ต้องประพฤติกษมาในสงฆ์ 2 ฝ่ายธรรมแม่นี้ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต
 6. ภิกษุณีต้องแสวงหาอุปสัมปทาในสงฆ์ 2 ฝ่าย เพื่อสักขมานาผู้มีสิกขาอันศึกษาแล้วในธรรม 6 ประการ ครบ 2 ปีแล้ว ธรรมแม่นี้ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชาไม่ละเมิดตลอดชีวิต
 7. ภิกษุณีไม่พึงด่า บริภาษภิกษุ โดยปริยายอย่างใดอย่างหนึ่ง ธรรมแม่นี้ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชาไม่ละเมิดตลอดชีวิต
 8. ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปปิดทางไม่ให้ภิกษุณีทั้งหลายสอนภิกษุเปิดทางให้ภิกษุสงฆ์ทั้งหลายสอนภิกษุณี ธรรมแม่นี้ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต²⁹
- เมื่อพระอานนท์นำเอาข้อความดังกล่าวนั้นมาบอกแก่พระนางมหาปชาบดีโคตมี พระนางก็มีความยินดีน้อมรับและจะปฏิบัติตามพระพุทธรูปด้วยใจเคร่งครัด หลังจากนั้นจึงกลับไปกราบทูลกับพระพุทธรูปเจ้าถึงการน้อมรับคุณธรรม 8 ประการ ของพระนางมหาปชาบดี ณ บัดนี้พระพุทธรูปเจ้าได้ทรงตรัสออกมาว่า

“ดูก่อนอานนท์ ก็ถ้าสตรีจักไม่ได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว พรหมจรรย์จักตั้งอยู่ได้นานสักธรรมจะพึงตั้งอยู่ได้ตลอดพันปี ก็เพราะสตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว บัดนี้ พรหมจรรย์จักไม่ตั้งอยู่ได้นาน สักธรรมจักตั้งอยู่ได้เพียง 500 ปีเท่านั้น ดูก่อนอานนท์ สตรีได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยใด ธรรมวินัยนั้นเป็นพรหมจรรย์ไม่ตั้งอยู่ได้นาน เปรียบเหมือนตระกูลเหล่าใดเหล่าหนึ่ง

²⁹ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระวินัยปิฎกเล่ม 7 จุลวรรค ทศยภาคและอรรถกถา, หน้า 444 – 445.

ที่มีหญิงมาก มีชายน้อยตระกูลเหล่านั้นถูกพวกโจรผู้ลักทรัพย์กำจัดได้ง่าย อีกประการหนึ่ง เปรียบเสมือนหนอนขยอกที่ลงในนาข้าวสาธิตที่สมบูรณ์นาข้าวสาธิตนั้นไม่ตั้งอยู่ได้นาน อีกประการหนึ่ง เปรียบเสมือนเพลิงที่ลงในไร่อ้อยที่สมบูรณ์ ไร่อ้อยนั้นไม่ตั้งอยู่ได้นาน ดูก่อนอานนท์ บุรุษกันทำงานแห่งสระใหญ่ไว้ก่อนเพื่อไม่ให้น้ำไหลไป แม้ฉันใด เรา บัญญัติกรรม 8 ประการแก่ภิกษุณี เพื่อไม่ให้ภิกษุณีละเมิดตลอดชีวิต ฉันนั้นก็เหมือนกัน”³⁰

จากเนื้อหาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกซึ่งเป็นพุทธานุญาตในเรื่องการบวชภิกษุณี ที่ได้บรรยายถึงการที่พระพุทธเจ้าทรงลงเลที่จะยอมให้มีภิกษุณีสงฆ์เกิดขึ้น โดยทรงปฏิเสธพระนางมหาปชาบดีถึง 3 ครั้ง และทรงปฏิเสธพระอานนท์อีก 3 ครั้ง ลักษณะเนื้อหาที่เกิดขึ้นหากด่วนพิจารณาตัดสินโดยมิได้พิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ ประกอบกับถ้าหากบุคคลนั้นมีพื้นฐานทางทัศนคติต่อผู้หญิงว่า เป็นเพศที่นำมาซึ่งอันตรายในด้านต่างๆ ด้วยแล้วย่อมเป็นการง่ายที่จะนำไปสู่การตีความไปในเชิงลบว่า พระพุทธองค์ไม่มีพระประสงค์ให้ผู้หญิงบวช ซึ่งคณะสงฆ์ไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งกรรมการมหาเถรสมาคม ผู้ซึ่งมีอำนาจในการปกครองคณะสงฆ์ยังตีความและเข้าใจในลักษณะดังกล่าวเช่นเดียวกันโดยกล่าวว่า

“ในสมัยที่พระนางมหาปชาบดีมาทูลขออุปสมบทเป็นนางภิกษุณีพระพุทธเจ้าทรงคัดค้านถึง 3 ครั้ง เพราะทรงไม่ต้องการที่จะให้มีนางภิกษุณีในพระพุทธศาสนา แต่ที่ทรงอนุญาตเพราะเห็นแก่ความเป็นพระนาง หรือเพราะทรงบำเพ็ญสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่พระญาติ”³¹

“พระพุทธเจ้าไม่มีประสงค์จะให้ผู้หญิงบวช เพราะปรากฏตามประวัติว่า พระนางมหาปชาบดีขอบวชถึงครั้งที่ 3 แม้ครั้งที่ 3 ก็ไม่อนุญาตจนพระอานนท์ถามว่า ผู้หญิงไม่สามารถบรรลุธรรมได้หรือ พระพุทธเจ้าบอกว่า สามารถและพระอานนท์ได้อ้อนวอนว่า พระนาง

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 447 – 448.

³¹ สัมภาษณ์ พระพรหมวชิรญาณ, กรรมการมหาเถรสมาคม, 6 กันยายน 2545.

มหาปชาบดีมีบุญคุณมาก เมื่อพระพุทธมารดาทิวงคต ก็ได้พระนางนาง เป็นผู้ดูแลตั้งแต่เด็ก จึงยอมให้บวชได้”³²

สำหรับสิ่งที่พอจะสะท้อนให้เห็นว่า คณะสงฆ์ไทยมีทัศนคติต่อผู้หญิงว่าเป็นเพศที่อันตราย นั้นก็คือ การคำนึงและให้ความสำคัญต่อคำกล่าวที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่ว่า ถ้าผู้หญิงมิได้บวช เป็นเพศบรรพชิต สัตถรรวมพึงอยู่ได้พันปี แต่เมื่อผู้หญิงออกบวชเป็นบรรพชิต สัตถรรวมพึงอยู่ได้ห้า ร้อยปี โดยข้อความดังกล่าวได้ถูกยกนำมาตีความว่า เป็นมูลเหตุที่ทำให้พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธ การให้ผู้หญิงออกบวชในทันที ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวที่ว่า

“ถ้าสตรีไม่ได้ออกจากเรือนบวชเป็นเพศบรรพชิต พรหมจรรย์จัก ตั้งอยู่ได้นาน สัตถรรวมพึงตั้งอยู่ตลอดพันปี แต่เพราะสตรีออกจากเรือน บวชเป็นบรรพชิตพรหมจรรย์จักตั้งอยู่ได้ไม่นาน สัตถรรวมจักตั้งอยู่ได้ ห้าร้อยปีเท่านั้น เพราะทรงตระหนักถึงข้อนี้ พระองค์จึงไม่ทรงอนุญาต ให้พระนางนางบวชทันที”³³

เนื่องจากการกระทำใดๆ ก็ตามทางสังคมของมนุษย์ล้วนตกอยู่ภายใต้การควบคุมของจิตใจ โดยที่ความตั้งใจจะเป็นปัจจัยที่คอยกำหนดการกระทำของบุคคล ซึ่งความตั้งใจนั้นๆ เกิดมาจากทัศนคติที่มีต่อพฤติกรรมที่จะแสดงออก และในเมื่อคณะสงฆ์ไทยมีความเชื่อและทัศนคติใน เบื้องต้นกรณีการบวชภิกษุณีในลักษณะที่ว่า พระพุทธเจ้าไม่ปรารถนาจะให้ผู้หญิงบวชเป็นภิกษุณี ตั้งแต่แรก เพราะเมื่อผู้หญิงเข้ามาแล้วจะทำให้พุทธศาสนาเสื่อมลงเท่ากับประเมินว่า ผู้หญิงเป็น เพศที่เป็นอันตรายต่อพุทธศาสนา ดังนั้นจึงส่งผลต่อมายังความตั้งใจของคณะสงฆ์ไทยที่จะยอม เปิดกว้างให้มีการบวชภิกษุณีขึ้นในประเทศไทยนั้นก็ย่อมเกิดขึ้นด้วยความยากลำบากตามไปด้วย เช่นกัน ดังจะได้กล่าวในลำดับต่อไป

4.3 ความไม่พยายามในการปรับตัวของคณะสงฆ์ไทย

สิ่งที่ถูกหยิบยกนำมาแสดงให้เห็น ถึงความไม่พยายามหรือความไม่ตั้งใจของคณะสงฆ์ ไทยที่จะเปิดโอกาสให้เสรีภาพแก่ผู้หญิงในการออกบวชให้ดำเนินไปอย่างเสมอภาคดังเช่นที่ผู้ชาย

³² สัมภาษณ์ พระพรหมมณี, กรรมการมหาเถรสมาคม, 31 กรกฎาคม 2545.

³³ พระพรหมวชิรญาณ, กรรมการมหาเถรสมาคม.

สามารถกระทำได้ ก็คือ การที่ยังคงยึดถือในข้อเหตุผลเดิมๆ ที่นำมาใช้ปฏิเสธการบวชภิกษุณี รวมถึงการไม่ยอมรับต่อวิธีการต่างๆ ที่จะสามารถนำมาใช้ดำเนินการเพื่อให้การบวชภิกษุณีเกิดขึ้นมาได้ กล่าวคือ นับตั้งแต่เมื่อครั้ง พ.ศ. 2471 เหตุผลของคณะสงฆ์ไทยที่ไม่อนุญาตให้ภิกษุณีกระทำการบวชผู้หญิงให้เป็นสามเณรี สิกขมานา และภิกษุณี ซึ่งออกเป็นประกาศห้ามโดยกรมหลวงชินวราลริวัฒน์สมเด็จพะสังฆราชเจ้าในสมัยนั้น คือ

“หญิงซึ่งจักได้สมมติตนเป็นสามเณรี โดยถูกต้องพระพุทธานุญาตนั้นต้องสำเร็จด้วยนางภิกษุณีให้บรรพชา เพราะพระองค์ทรงอนุญาตให้นางภิกษุณีมีพรรษา 12 ล่วงแล้วเป็นปวัตตินี คือ เป็นอุปัชฌาย์ ไม่ได้ทรงอนุญาตให้ภิกษุเป็นอุปัชฌาย์ นางภิกษุณีหมดสาบสูญขาดเชื้อสายมานานแล้ว เมื่อนางภิกษุณีผู้รักษานบธรรมเนียมนับถือสามเณรีไม่มีแล้ว สามเณรีผู้บวชสืบต่อจากภิกษุณีก็ไม่มี เป็นอันเสื่อมสูญไปตามกัน...”³⁴

คณะสงฆ์สมัยนั้นต่างเข้าใจและเชื่อว่า ณ ปัจจุบันในเวลาดังกล่าว นางภิกษุณีไม่มีอยู่อีกต่อไปแล้ว และด้วยเนื่องจากวิธีการบวชเป็นสามเณรีนั้นพระพุทธรองค์ทรงอนุญาตให้บวชจากนางภิกษุณี ส่วนการบวชเป็นภิกษุณีก็ทรงอนุญาตให้บวชจากสงฆ์สองฝ่ายเท่านั้น โดยบวชจากภิกษุณีสงฆ์ก่อนแล้วจึงมาบวชจากฝ่ายภิกษุสงฆ์ ดังนั้นจึงทำให้การบวชเป็นสามเณรีและภิกษุณีนั้นไม่สามารถกระทำได้³⁵ ซึ่งกรอบความเชื่อดังกล่าวยังคงได้รับการยึดถือตามกันเรื่อยมา โดยปราศจากซึ่งการเปิดโอกาสให้องค์ความรู้อื่นๆ ได้เข้ามาพิสูจน์ว่า สิ่งที่เคยเชื่อในสมัยก่อนนั้น มิใช่จะเป็นสิ่งที่ถูกต้องที่สุดเสมอไป ภิกษุณีที่สืบต่อมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลนั้นยังคงมีอยู่ แม้กระทั่งคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันเองก็ตามที่ยังคงกล่าวยืนยันถึงเหตุผลของการไม่อนุญาตให้มีการบวชนางภิกษุณีในลักษณะเช่นเดิมโดยกล่าวเอาไว้ว่า

“นางภิกษุณีเถรวาทหายสาบสูญไปเมื่อ พ.ศ. 1614 สืบเนื่องมาจากเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว เชื้อสายแห่งนางภิกษุณีก็สืบต่อกันมาไม่ขาดสาย โดยเฉพาะที่ประเทศศรีลังกามีความ

³⁴ประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์เล่ม 16, หน้า 157.

³⁵พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า, ภิกษุณี (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2481), หน้า 3.

เจริญรุ่งเรืองมาก แต่ปรากฏว่าในปี พ.ศ. 1614 เกิดภัยสงครามขึ้นระหว่างชนเผ่าสิงหลกับเผ่าทมิฬ จึงทำให้ภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์หายสาบสูญไปจากประเทศศรีลังกา ด้วยเหตุนี้เองภิกษุณีของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทจึงสูญสิ้นไปตั้งแต่ครั้งนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้คณะสงฆ์ไทยจึงไม่อนุญาตให้มีการบวชนางภิกษุณี เพราะการที่จะบวชเป็นนางภิกษุณีได้นั้นต้องบวชจากสงฆ์สองฝ่าย คือ ฝ่ายภิกษุสงฆ์และฝ่ายภิกษุณีสงฆ์³⁶

“ภิกษุณีต้องบวชจากสงฆ์สองฝ่าย บวชจากภิกษุณีก่อนแล้วจึงบวชจากภิกษุสงฆ์ เมื่อภิกษุณีไม่มีแล้วจะสามารถบวชได้อย่างไร”³⁷

นอกจากนี้ถึงแม้ว่า ในต่างประเทศอาทิเช่นศรีลังกา ไต้หวัน และจีน จะมีภิกษุณีพอที่จะให้คณะสงฆ์ไทยอัญเชิญเข้ามาเป็นปวัตตินีหรือเป็นอุปัชฌายีให้แก่ผู้หญิงไทยที่ปรารถนาจะออกบวชอันเป็นวิถีทางหนึ่งที่จะช่วยให้การบวชภิกษุณีเกิดขึ้นในประเทศไทยได้ แต่คณะสงฆ์กลับให้การปฏิเสธในวิธีการดังกล่าวโดยกล่าวว่า

“แม้ว่าในประเทศศรีลังกาจะมีการบวชนางภิกษุณีอยู่บ้าง แต่การบวชนั้นเป็นการบวชที่สำเร็จจากภิกษุณีที่มาจากประเทศจีนและภิกษุณีในประเทศจีนนั้นเป็นภิกษุณีฝ่ายมหายานที่บวชมาจากคณะสงฆ์ฝ่ายมหายาน ดังนั้นภิกษุณีในประเทศศรีลังกาทางคณะสงฆ์ไทยถือว่าเป็นมหายาน”³⁸

“สมัยสังคยานาครั้งที่ 1 ไม่ปรากฏมีภิกษุณี มาปรากฏเมื่อครั้งที่ 3 สมัยพระเจ้าอโศก แล้วบวชต่อมายังไงก็ไม่มีประวัติ แต่ปัจจุบันที่มีการสืบทอดกันมาเป็นอีกสายหนึ่งคือมหายาน ไม่ใช่สายหินยานของเรา จึงไม่สามารถทำได้”³⁹

³⁶ พระพรหมวชิรญาณ, กรรมการมหาเถรสมาคม.

³⁷ พระพรหมมุนี, กรรมการมหาเถรสมาคม.

³⁸ พระพรหมวชิรญาณ, กรรมการมหาเถรสมาคม.

³⁹ พระพรหมมุนี, กรรมการมหาเถรสมาคม.

ในเมื่อคณะสงฆ์ไทยให้ความสำคัญในเรื่องของนิกายประกอบกับมีความเชื่อที่สืบทอดกันมานานว่า ภิกษุณีสงฆ์ในฝ่ายเถรวาทได้สาบสูญไปเมื่อครั้งที่ศรีลังกาเกิดสงครามจากการรุกรานของกษัตริย์อินเดียได้ จึงทำให้คณะสงฆ์ไทยปฏิเสธที่จะให้การยอมรับการไปบวชมาจากประเทศอื่นเนื่องจากเข้าใจว่าเป็นคนละนิกายกัน ภิกษุณีสงฆ์ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันล้วนแล้วแต่เป็นนิกายมหายานทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นวิธีการที่จะให้เกิดมีภิกษุณีสงฆ์ขึ้นในประเทศไทย เพื่อให้ผู้หญิงจะสามารถได้รับโอกาสในการแสวงหาความหลุดพ้นจากความทุกข์เช่นเดียวกับผู้ชายได้รับอยู่ในปัจจุบัน โดยการไปรับการบรรพชาและอุปสมบทเป็นสามเณรีและภิกษุณีตามลำดับจากประเทศที่มีภิกษุณีสงฆ์อยู่นั้น จึงเป็นสิ่งที่คณะสงฆ์ไทยไม่สามารถจะอนุญาตและดำเนินการให้ได้เมื่อวิธีการแรกประสบผลลัพท์เช่นนี้แล้ว วิธีการต่อมาซึ่งน่าจะสามารถนำมาใช้ทดแทนในวิธีการบวชผู้หญิงให้สามารถเป็นภิกษุณีได้เช่นเดียวกันก็คือ การเข้ารับการอุปสมบทเป็นภิกษุณีจากภิกษุสงฆ์ แต่เพียงฝ่ายเดียวดังเช่นสมัยที่ภิกษุณีสงฆ์เพิ่งจะเริ่มเกิดขึ้น ซึ่งทั้งพระนางมหาปชาบดีรวมถึงเหล่าบรรดานางสาิกยานี้ทั้งหลายที่ร่วมเดินทางติดตามมาด้วยนั้นก็ล้วนแล้วแต่ผ่านการอุปสมบทด้วยภิกษุสงฆ์เพียงฝ่ายเดียวทั้งสิ้น แต่ทั้งนี้คณะสงฆ์ยังคงให้การปฏิเสธอยู่เช่นเดิมโดยกล่าวว่า

“พระพุทธเจ้าตรัสว่า การจะบวชเป็นภิกษุณีได้นั้นต้องบวชจากสงฆ์สองฝ่าย คือ ฝ่ายภิกษุสงฆ์และฝ่ายภิกษุณีสงฆ์ การบวชจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งย่อมไม่สำเร็จเป็นนางภิกษุณีได้”⁴⁰

“เมื่อกฎหมายมันว่าอย่างนี้แล้วใครจะบวชได้ฝ่ายเดียว มันไม่สามารถย้อนไปในสมัยพระพุทธเจ้าได้ ใครจะเป็นผู้ทำ ใครจะเป็นคนมาถอนระเบียบนี้ได้”⁴¹

การที่คณะสงฆ์ไทยให้การปฏิเสธวิธีการต่างๆ ที่สามารถช่วยให้การบวชภิกษุณีเกิดขึ้นมาได้นั้น เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความไม่พยายามหรือความไม่ตั้งใจของคณะสงฆ์ไทยที่จะให้มีภิกษุณีเกิดขึ้นนั่นเอง และในเมื่อคณะสงฆ์โดยเฉพาะมหาเถรสมาคมไม่มีความตั้งใจเป็นพื้นฐานอยู่ก่อนแล้ว ดังนั้นย่อมจะส่งผลต่อประกาศคณะสงฆ์ที่ออกบังคับใช้นับตั้งแต่สมัย พ.ศ. 2471 ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นอุปสรรคอันสำคัญที่ขัดขวางมิให้พระภิกษุสามารถกระทำการบวชให้แก่ผู้หญิงได้

⁴⁰ พระพรหมวชิรญาณ, กรรมการมหาเถรสมาคม.

⁴¹ พระพรหมมุนี, กรรมการมหาเถรสมาคม.

นั้นยังคงไม่ได้รับการพิจารณายกเลิกหรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองแต่อย่างใด

4.4 บทวิเคราะห์อุปสรรคและทางออกของคณะสงฆ์ไทย

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในก่อนหน้านี้ไม่ว่าจะเป็นการมองผู้หญิงจากข้อความบางส่วนในพระไตรปิฎกในลักษณะเป็นเพศที่นำมาซึ่งอันตรายต่างๆ อันจะส่งผลกระทบต่อนำไปสู่การตีความพุทธานุญาตว่า พระพุทธองค์ไม่ปรารถนาจะให้ผู้หญิงออกบวช และเมื่อเชื่อเช่นนั้นย่อมจะทำให้เกิดการยึดมั่นต่อข้อเหตุผลเดิมๆ ที่นำมาใช้ปฏิเสธการอนุญาตให้บวชผู้หญิง รวมถึงปฏิเสธที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลง ดังจะเห็นได้จากการไม่ยอมรับวิธีการต่างๆ ที่จะช่วยให้การบวชภิกษุณีสามารถเป็นจริงขึ้นมาได้ส่งผลให้เสรีภาพในพุทธศาสนาที่ผู้หญิงพึงจะได้รับดำเนินไปอย่างไม่เสมอภาคทัดเทียมกับผู้ชายนั้นกล่าวไว้ว่า แนวทางทั้งหมดที่ยึดถือและปฏิบัติกันมานั้นมิใช่จะเป็นแนวทางเดียวและแนวทางสุดท้ายที่ปราศจากซึ่งวิถีทางในการแก้ไข แต่ยังมีแนวทางอีกแนวทางหนึ่งซึ่งถ้าหากพิจารณาและปฏิบัติตามก็ย่อมจะส่งผลต่อเสรีภาพและความเสมอภาคของผู้หญิงในการออกบวชให้สามารถที่จะเกิดมีขึ้นมาได้

4.4.1 ทศณะการมองผู้หญิงอย่างเท่าเทียมกับผู้ชายในพระไตรปิฎก

มูลเหตุเบื้องต้นที่ส่งผลต่อการไม่ปรับตัวหรือเปลี่ยนแปลงของคณะสงฆ์ภิกษุณีก็คือ อิทธิพลจากการศึกษาพระไตรปิฎกส่วนที่ปรากฏข้อความกล่าวถึง ผู้หญิงในแง่ที่ไม่ดี ซึ่งถ้าหากศึกษาโดยมิได้พิจารณาอย่างรอบคอบแล้วก็จะถูกทำให้เชื่อว่า ผู้หญิงเป็นเพศที่ชั่วร้ายและนำมาซึ่งอันตรายต่างๆ แม้กระทั่งในพุทธศาสนา ฉะนั้นจึงนำไปสู่การตีความท่าทีการปฏิเสธของพระพุทธองค์ที่มีต่อพระนางมหาปชาบดีอยู่หลายครั้งนั้นโดยเข้าใจว่า พระองค์ทรงไม่ปรารถนาที่จะให้ผู้หญิงออกบวชนั่นเอง แต่ทั้งนี้ก่อนที่จะด่วนสรุปลงความเห็นและเชื่อในลักษณะเช่นนั้น สิ่งสำคัญที่จำเป็นจะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบเสียก่อนก็คือ ลักษณะเนื้อหาในพระไตรปิฎก

สำหรับลักษณะเนื้อหาในพระไตรปิฎกนั้นสามารถแบ่งแยกออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ส่วนที่เป็นทศณะรวมของพุทธศาสนา⁴² พุทธศาสนาหรือพุทธธรรมคือ ระบบความรู้ที่ได้มาด้วยการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ถึงแม้ว่า ระบบความรู้นี้จะสอนเรื่องต่างๆ มากมาย แต่ท้ายที่สุดคำสอนเหล่านี้มาสรุปหยุดอยู่ที่หัวใจสำคัญนั่นก็คือ การดับทุกข์ โดยชี้ให้เห็นว่า ทุกข์คืออะไร ทุกข์

⁴²สมภาร พรมหา, พุทธปรัชญามนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม, หน้า 413.

มีสาเหตุมาจากอะไร และถ้าจะดับทุกข์จะต้องปฏิบัติอย่างไร มนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะเป็นผู้ชายหรือผู้หญิงล้วนเกิดมาพร้อมกับความทุกข์ แต่ถ้าทำความเข้าใจและพิจารณาให้ลึกซึ้งถึงเนื้อในก็จะพบความจริงที่ว่า การที่เราทุกข์เพราะเราไปยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่ปราศจากตัวตนที่แท้จริง มนุษย์ทุกคนต่างก็ประกอบรวมกันขึ้นมาจากสิ่งที่เรียกว่า "ขันธห้า" นั่นก็คือ

รูป คือ ส่วนที่เป็นร่างกาย พุทธิกรรมและคุณสมบัติต่างๆ ของส่วนที่เป็นร่างกาย หรือกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า เป็นสิ่งที่ป็นร่างพร้อมทั้งคุณและอาการ

เวทนา คือ การเสวยอารมณ์ รู้สึกของอารมณ์ คือ เมื่ออารมณ์ภายนอกมากระทบกับประสาทสัมผัสทั้งทางกายและทางใจ เกิดเป็นความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือจะสุขก็ไม่ใช่จะทุกข์ก็ไม่ใช่เป็นความรู้สึกเฉยๆ ความรู้สึกเหล่านี้เรียกว่า เวทนา

สัญญา คือ การจำได้หมายรู้ เป็นการกำหนดรู้หรือจำหมายรู้สิ่งต่างๆ ที่เคยรับรู้มาแล้วได้

สังขาร คือ สภาพหรืออาการที่ปรุงแต่งจิตใจให้ดี ชั่ว หรือเป็นกลางๆ

วิญญาณ คือ เป็นความรู้แจ้งทางอารมณ์ที่เกิดจากประสาทสัมผัส คือ เป็นกิริยาที่รู้สึก เช่น ตาเห็นรูปก็รู้สึกทางตา เป็นต้น

โดยองค์ประกอบต่างๆ เหล่านี้เป็นเหตุปัจจัยที่คอยมากำหนดตัวเรา มิใช่ตัวเราเป็นผู้กำหนดตัวเรา ซึ่งสิ่งทั้งปวงที่มีอยู่ในจักรวาลล้วนจัดอยู่ในประเภทของสิ่งที่เรียกว่า "สังขตธรรม" คือ สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นไปด้วยอำนาจการปรุงแต่งของเหตุปัจจัย⁴³ มนุษย์เองก็เช่นเดียวกันไม่ว่าจะเป็นผู้ชายหรือผู้หญิงก็ตามต่างก็เป็นสิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นอยู่ในประเภทของสังขตธรรมหรือการประกอบรวมกันขึ้นเป็นมนุษย์จากส่วนต่างๆ หรือเหตุปัจจัยนั่นเอง และเหตุปัจจัยดังกล่าวที่มาเป็นตัวกำหนดเหล่านี้ก็ไม่สามารถที่จะดำรงสภาวะอันคงที่อย่างนี้ตลอดไปได้ แต่กลับจะแปรเปลี่ยนไปเรื่อยๆ หาแก่นสารของความแน่นอนไม่ได้ โดยเมื่อมีการเกิดขึ้นมาแล้วภายหลังก็จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงจนเกิดการแตกสลายไปในที่สุดตามลักษณะสามัญ 3 ประการหรือที่เรียกว่า "ไตรลักษณ์" นั่นก็คือ

อนิจจัง คือ ความไม่เที่ยงแท้แน่นอนไม่ยั่งยืน ไม่หยุดอยู่ในลักษณะเดียวกัน ไม่ตั้งอยู่ได้ตลอดกาล แต่เปลี่ยนแปลงมีการเกิดขึ้น แปรปรวน แล้วก็แตกสลายไปในที่สุด สิ่งทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นรูปธรรมหรือนามธรรมจะต้องมีการเปลี่ยนแปลง แตกสลาย เสื่อมไปตามกาลเวลา มนุษย์ทั้งผู้ชายและผู้หญิงต่างก็ย่อมอยู่ภายใต้และเป็นไปตามหลักอนิจจังนี้ สำหรับมนุษย์อาจจะพิจารณาโดยกำหนดเป็นวัย คือ ปฐมวัย มัชฌิมวัย ปัจฉิมวัย กล่าวคือ ตั้งแต่เป็นทารกก็เปลี่ยนแปลงเติบโตเป็นเด็ก เป็นหนุ่มสาว เป็นผู้ใหญ่และเป็นคนชราจนกระทั่งตายไปในที่สุด มนุษย์ทุก

⁴³สุนทร ณ รัชสี, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 92.

คนจำต้องผ่านการเปลี่ยนแปลงซึ่งเป็นขบวนการพัฒนาร่างกายโดยมีการเกิดขึ้น ปรากฏอยู่ระยะหนึ่ง และตายไปในที่สุดอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้เลย การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นการเปลี่ยนแปลงทางรูปธรรม ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางนามธรรมสามารถเข้าใจได้ว่า จิตใจของมนุษย์ไม่ว่าเพศใดวัยใดจะไม่อยู่คงที่ แต่จะเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา เพราะสิ่งที่มาปรุงแต่งความรู้สึกนึกคิดนั้นเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ ตามเหตุปัจจัยที่มากกระทบทางอายตนะทั้ง 6 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น และกายสัมผัส⁴⁴

ทุกขัง คือ ภาวะที่ทนอยู่ได้ยาก หรือคงสภาพเดิมตลอดไปไม่ได้ แต่ต้องแปรเปลี่ยนไปตามอำนาจของเหตุปัจจัย สิ่งต่างๆ ที่ปรากฏอยู่โดยรอบตัวเรานั้นเป็นเพียงภาวะช่วงครู่ชั่วยาม ไม่คงที่ถาวร ความหนุ่มสาวของมนุษย์ชายหญิงนั้นก็เพียงช่วงหนึ่งหรือภาวะหนึ่งของมนุษย์ เพราะธรรมชาติของมนุษย์ไม่ว่าเพศใดก็ตามย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาทั้งทางกายและทางใจ⁴⁵

อนัตตา คือ ลักษณะที่ว่างเปล่าจากความเป็นตัวตน บังคับให้เป็นไปตามความต้องการไม่ได้ มนุษย์ทั้งผู้ชายและผู้หญิงซึ่งมีธรรมชาติอันประกอบไปด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ แต่ละอย่างของสิ่งเหล่านี้โดยสภาพของมันเองก็ไม่ใช่อัตตาหรือตัวตน เพราะมันเป็นองค์ประกอบของมนุษย์ที่เกิดขึ้นและแปรเปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัย เมื่อองค์ประกอบแต่ละส่วนไม่ใช่ตัวตนแล้ว ทั้งหมดรวมกันรวมกันก็จะเป็นตัวตนไปไม่ได้ ดังนั้นสิ่งต่างๆ ที่ประกอบขึ้นเป็นบุคคลทั้งหญิงและชายนี้จึงไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริง⁴⁶

จากสภาวะของความไม่แน่นอนที่ไม่สามารถบังคับให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ได้นี้เองทำให้มนุษย์เราไม่สามารถที่จะยึดถือสิ่งใดมาครอบครองว่า เป็นตัวตนที่แท้จริงสำหรับของเราได้ ฉะนั้นมนุษย์ทุกคนไม่ควรยึดติดหรือผูกมัดตัวเองกับสิ่งต่างๆ แต่ควรปล่อยวางทำความเข้าใจและยอมรับต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น เมื่อทำได้เช่นนี้ความทุกข์ก็ย่อมไม่เกิดขึ้น ทักษะดังกล่าวนี้ถือได้ว่าเป็นความจริงมูลฐาน เป็นความจริงที่ไม่มีวันแปรเปลี่ยนไม่ขึ้นกับเงื่อนไขของเวลาและสถานที่หรือแม้แต่บุคคลอันรวมถึงสถานภาพทางเพศเอาไว้ด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่าถึงแม้พระพุทธองค์ตรัสรู้ในหลักการดังกล่าวมาแล้วกว่าสองพันปี แต่เมื่อนำหลักคำสอนดังกล่าวมาใช้ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะกับเพศใดในสถานที่ใดๆ ก็ตาม หลักการดังกล่าวก็ยังคงสถานภาพของความเป็นจริงอยู่เช่นเดิม ทักษะที่มีลักษณะประเภทนี้จึงนับได้ว่า เป็นพุทธปรัชญาที่เป็นเนื้อแท้ของพระพุทธศาสนา

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 44- 45.

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 46- 47.

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 48- 50.

2. ส่วนที่เป็นทัศนะเฉพาะของชาวพุทธบางคน พระไตรปิฎก คือ หนังสือที่บันทึกคำสอนของพระพุทธเจ้า แต่ในเป็นความจริงเนื้อหาของพระไตรปิฎกมีทั้งส่วนที่เป็นข้อความบันทึกสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงสอนโดยตรงกับส่วนที่เป็นข้อเขียนของคณาจารย์ชาวพุทธในยุคสมัยต่างๆ⁴⁷ โดยที่ข้อเขียนเหล่านี้มีลักษณะเป็นการตีความหลักธรรมหรือไม่ก็เป็นการเสนอความคิดเห็นส่วนตัวต่อเรื่องต่างๆ ในทางพุทธศาสนา ส่วนที่ไม่ใช่บันทึกคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยตรงเหล่านี้เป็นที่มาของปัญหา ทำให้กระบวนการตีความบิดเบือนนำไปสู่การยึดถือและเข้าใจในลักษณะที่ผิด ๆ

ข้อสังเกตในการพิจารณาเนื้อหาส่วนที่เป็นทัศนะเฉพาะนั้นก็คือ เนื้อหาดังกล่าววมักจะไม่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมในพุทธศาสนา ส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับเรื่องคติความเชื่อ ค่านิยมหรือความรู้บางอย่างที่คนในสมัยนั้นๆ ยึดถือปฏิบัติกันอยู่ ผู้ที่เข้ามาบวชในพุทธศาสนาแท้จริงก็คือ มนุษย์ธรรมดาคนหนึ่งที่มีชีวิตอยู่ท่ามกลางระบบความคิดความเชื่อและจารีตประเพณีในยุคสมัยนั้นๆ สิ่งเหล่านี้ในทางสังคมวิทยาถือกันว่า มีอิทธิพลต่อมนุษย์ไม่โดยตรงก็โดยอ้อม เมื่อคนเหล่านี้เข้ามาบวชก็เป็นธรรมดาที่ความคิด ความเชื่อดังกล่าวจะติดตามบุคคลนั้นเข้ามาด้วย และเมื่อใดที่คนเหล่านี้มีโอกาสได้เขียนหนังสืออธิบายพุทธศาสนา ก็ยากที่จะไม่หยิบยกค่านิยมความเชื่อที่อบแฝงอยู่นั้นสอดแทรกผ่านทางตัวหนังสือ ซึ่งข้อความที่ปรากฏในพระไตรปิฎกส่วนที่มีเนื้อหาแสดงถึงการดูหมิ่นเหยียดหยาม ผู้หญิงในแง่ต่างๆ นั้นก็คาดกันว่า เกิดจากตัวผู้แต่งหรือผู้จัดบันทึกได้รับอิทธิพลการหล่อหลอมความคิดดังกล่าวมาจากศาสนาพราหมณ์ โดยมีคัมภีร์มธุรธรรมศาสตร์เป็นคัมภีร์หลักที่มีส่วนในการวางรากฐานทางสังคม กำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้ชายและผู้หญิงในอินเดียขณะนั้น สำหรับกฎข้อห้ามของศาสนาพราหมณ์นั้นผู้หญิงจะถูกจัดให้มีฐานะที่ด้อยกว่าเพศชายซึ่งเป็นวรรณะที่ต่ำสุด⁴⁸ เป็นชนชั้นต่ำที่สกปรกต่ำช้า ไม่มีสิทธิแม้ในการทำพิธีบูชา⁴⁹ ไม่มีสิทธิที่จะศึกษาพระเวท หากจะประกอบพิธีก็ไม่สามารถใช้มนต์หรือบทสวดจากพระเวท และเนื่องจากการที่ผู้หญิงไม่มีสิทธิที่จะศึกษาพระเวท ผู้หญิงจึงไม่มีความรู้ในเรื่องศาสนา และในการสวดมนต์จากพระเวทจะเป็นการชำระมลทิน ในเมื่อผู้หญิงไม่มีสิทธิที่จะสวดมนต์จากพระเวท ผู้หญิงจึงมีมลทิน⁵⁰ ความหลุดพ้นของผู้หญิงนั้นสามารถจะคาดหวังได้เพียงประการเดียว คือ การจงรักภักดีและปรนนิบัติสามี นอกจากนี้ยังต้องเป็นมารดาของผู้ชายด้วย เพราะเมื่อบิดามารดาถึงแก่กรรมแล้ว ลูกชายจะเป็นผู้นำพิธีศราทณะเพื่อส่งวิญญาณของบิดามารดาไปสู่สรวงสวรรค์ ในกรณีที่ผู้หญิงคนใดไม่สามารถให้กำเนิดบุตรชายได้ สามีก็จะมีสิทธิโดยชอบธรรมตามศาสนาและค่านิยม

⁴⁷ สมภาร พรหมทา, พุทธปรัชญามนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม, หน้า 415.

⁴⁸ Altekar, Position of Women in Hindu Literature, P. 241, อ้างถึงใน ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ษฎุเสณ, การพัฒนาสตรีในพระพุทธศาสนา, หน้า 66.

⁴⁹ ภควัดคีตา, อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 66.

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 67.

ของสังคมที่จะแสวงหาภรรยามาใหม่⁵¹ ความเชื่อของศาสนาพราหมณ์เหล่านี้ได้ฝังตัวอยู่ในความคิด ความอ่านของคนในสังคมอินเดียมาช้านาน ยากต่อการกำจัดให้หมดไป แม้พระภิกษุเองก็เช่นกัน มิใช่ใครอื่นที่โหดแต่เป็นเพียงผู้ชายคนหนึ่งที่มาจากสังคมอินเดีย จึงยอมเป็นการง่ายที่จะถูกรวบ จำด้วยค่านิยมของสังคมในขณะนั้นเป็นปกติวิสัย ทำให้ในการบันทึกพระไตรปิฎกบางส่วนบาง ตอนจึงสอดแทรกค่านิยมของสังคมอินเดียที่มีศาสนาพราหมณ์เป็นผู้กำหนดเข้ามาไว้ด้วย

จากหลักเกณฑ์ของการพิจารณาแบ่งลักษณะเนื้อหาในพระไตรปิฎกดังที่กล่าวในข้างต้น หากนำมายึดถือและปฏิบัติตามก็จะช่วยให้สามารถข้ามผ่านหรือตัดเนื้อหาเฉพาะบางส่วนในพระไตรปิฎก ซึ่งบางครั้งอาจถูกนำมายึดถือว่า เป็นสิ่งสำคัญ อันจะส่งผลกระทบต่อกลับกลายมาเป็นอุปสรรคในการประพฤติปฏิบัติธรรมให้ออกไป คงเหลือไว้เฉพาะแก่นสำคัญของพระพุทธศาสนา ในเรื่องการพิจารณาข้อความที่กล่าวถึงผู้หญิงในแง่ที่ไม่ดีก็เช่นกัน อาจจะต้องลดความสำคัญลง หรือมองข้ามผ่านไป หันกลับมาพิจารณาทัศนะโดยรวมของพุทธศาสนาเป็นสิ่งสำคัญแทนอันจะนำมาสู่การตีความทัศนะของพุทธศาสนาที่มีต่อผู้หญิงเสียใหม่ โดยพิจารณาเริ่มจากมูลบทของพุทธศาสนานั้นอยู่ที่เรื่องทุกข์ ทุกข์สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ ทุกข์ลักษณะ (ทุกข์ตามความคาดหมายในไตรลักษณ์) หมายถึง สภาวะที่ถูกกดดันบังคับให้ต้องเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมไม่หยุดหย่อน กับทุกขเวทนา หมายถึง ความยึดมั่นในความพึงพอใจทางร่างกายและจิตใจ ทำให้ต้องดำรงอยู่ในสภาวะนั้นตลอดไป ความทุกข์ทรมาน ความเจ็บปวด ความไม่พึงพอใจทำให้เกิดความไม่ปรารถนา จะดำรงอยู่ในสภาวะดังกล่าว แต่โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์ไม่สามารถควบคุมความเปลี่ยนแปลงมิให้เกิดขึ้นได้ เมื่อมนุษย์ไม่ทำความเข้าใจธรรมชาติจึงกระทำการฝืนธรรมชาติ เมื่อฝืนไม่ได้ก็เป็นทุกข์⁵²

ทุกข์ลักษณะเป็นเรื่องธรรมชาติของร่างกายและจิตใจ มนุษย์ไม่สามารถควบคุมบังคับไม่ให้เปลี่ยนแปลงได้ แต่ทุกขเวทนาเราสามารถควบคุมได้ สามารถพ้นจากความทุกข์ได้โดยการทำ ความเข้าใจความเป็นจริงของร่างกาย จิตใจ และชีวิตว่าเป็นทุกข์อย่างไร เมื่อเข้าใจแล้วและ ต้องการพ้นทุกข์ก็จะหาวิธีทำให้พ้นทุกข์ ดังนั้นหลักธรรมคำสอนต่างๆ ในพุทธศาสนาจึงมุ่งเน้นไปที่วิธีการดับทุกข์ โดยมีนิพพานหรือการหลุดพ้นจากความทุกข์โดยสิ้นเชิงเป็นจุดหมายสูงสุดของพุทธปรัชญา

นิพพาน หมายถึง การดับสนิทของความทุกข์ เป็นสภาพที่จิตหลุดพ้นจากกิเลสสาละทั้งปวงสิ้นราคะ โทสะ และโมหะ ไม่ยึดติดในอารมณ์ใดๆ นิพพานเป็นภาวะแห่งความเป็นอิสระอย่าง

⁵¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 68.

⁵² ปรีชา ช้างขวัญยืน, สมภาร พรหมทา, มนุษย์กับศาสนา (กรุงเทพฯ: โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 188.

สมบูรณ์เป็นความหลุดพ้นจากกฎธรรมชาติ หรือความทุกข์ทั้งปวง และเป็นภาวะแห่งความสุขสูงสุด ในพระไตรปิฎกได้มีการกล่าวถึงนิพพานไว้ว่า

“ผู้ใดรู้แจ้งเกี่ยวกับโลกทั้งปวง รู้โลกทั้งปวงตามความเป็นจริง แยกออกไปจากโลกได้ ไม่มีกิเลสในโลก ควบคุมอารมณ์ทั้งปวงได้ ปลดปล่อยกิเลสทั้งปวงได้ ผู้นั้นถูกต้องนิพพานอันมีความสงบอย่างยิ่ง...”⁵³

“...ภิกษุทั้งหลาย ธรรมที่เป็นบาปและอกุศลอันเกิดจากโลภะ เมื่อบุคคลได้ถอนรากแล้ว ทำให้เหมือนตาลยอดด้วนไม่มี ไม่เกิด อีกต่อไป ธรรมนั้นย่อมเป็นกิจ ไม่มีทุกข์ ไม่มีคับแค้น คือบริณิพพานในปัจจุบันนี้เอง ธรรมที่เป็นบาปและอกุศลที่เกิดจากโทสะ...ที่เกิดจากโมหะ เมื่อบุคคลได้ถอนรากแล้วทำให้เหมือนตาลยอดด้วน ไม่มีเกิดอีกต่อไป ธรรมนั้นย่อมเป็นสุข ไม่มีทุกข์ ไม่มีคับแค้น คือบริณิพพานในปัจจุบันนี้เอง”⁵⁴

เนื่องจากภายใต้สภาวะกฎแห่งกรรมที่มนุษย์ทุกคนจักเป็นผู้สร้างด้วยตนเอง เป็นผู้กำหนดชีวิตโดยการกระทำของตนเอง ส่งผลทำให้การที่คนแต่ละคนจะมีความสุขหรือความทุกข์ จะดีหรือชั่ว จะติดข้องหรือหลุดพ้นจากความทุกข์ได้นั้นอยู่ที่การกระทำของแต่ละบุคคล มนุษย์ทุกคนมีความเสมอภาคในเสรีภาพของการที่จะเลือกกระทำหรือไม่กระทำการใดๆ ให้แก่ชีวิตของตนเอง ความหลุดพ้นจึงเป็นสิ่งที่เปิดกว้างสำหรับทุกคนโดยไม่จำกัดเพศ เชื้อชาติ หรือวรรณะ ทุกคนมีสิทธิเสมอภาคกันในโอกาสที่จะพาตนเองให้หลุดพ้นจากความทุกข์ เป็นอิสระจากกฎเกณฑ์ของธรรมชาติโดยการไตร่ตรองให้เห็นถึงสภาพความเป็นจริงของการเป็นไปของธรรมชาติหรือโดยการปฏิบัติ คือ การกระทำตนให้บริสุทธิ์ตามคำสั่งสอนที่พระพุทธองค์ได้ทรงชี้แนะไว้ ก็จะเป็นอิสระจากความทุกข์ได้อย่างเสมอภาคกัน โดยมีได้จำกัดเพศของผู้ที่จะได้รับผลจากการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบแต่อย่างใด ดังที่ได้กล่าวไว้ว่า

⁵³ มุลสูตร. อัง. ตก. 20/ 509/ 231.

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน

“ทางนั้นชื่อว่าเป็นทางตรง ทิศนั้นชื่อว่ามีภัย รถชื่อว่ามีเสียงดังประกอบด้วยล้อคือธรรม หิริเป็นฝาของรถนั้น สติเป็นเกราะของรถนั้น เรากล่าวธรรมมีสัมมาทิฏฐินำหน้าว่าเป็นสารถี ยานชนิดนี้ก็มีอยู่แก่ผู้ใด จะเป็นหญิงหรือชายก็ตามเขา (ยอมไป) ในสำนักพระนิพพานด้วยยานนี้แหละ”⁵⁵

ในเมื่อจากหลักการพื้นฐานความหลุดพ้นที่โอกาสและหนทางได้เปิดกว้างให้แก่ทั้งผู้หญิงและผู้ชายโดยเป็นไปอย่างเสมอภาคกัน ดังนั้นย่อมส่งผลให้พระพุทธรองค์ทรงเปิดโอกาสยอมรับผู้หญิงในการเข้ามามีส่วนร่วมประกอบกิจกรรมทางศาสนาปฏิบัติธรรมเพื่อแสวงหาความหลุดพ้นร่วมกันกับผู้ชาย โดยทรงยอมรับสถานภาพของหญิงชายอย่างเท่าเทียมกัน มิได้ลำเอียงในเพศใดเพศหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากการที่พระพุทธรองค์ทรงแบ่งผู้ที่นับถือพุทธศาสนาออกเป็น 4 ฝ่าย หรือที่เรียกกันว่าพุทธบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และจะเห็นได้ว่า หนึ่งในกิจกรรมทางศาสนาอันสำคัญที่ผู้หญิงได้รับอนุญาตให้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมด้วย(ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวถือเป็นวิถีทางหนึ่งซึ่งช่วยให้การหลุดพ้นกระทำได้ง่ายขึ้น) นั่นก็คือ การให้ผู้หญิงสามารถอุปสมบทในพุทธศาสนาได้ การอนุญาตดังกล่าวถือเป็นการยกระดับฐานะของผู้หญิงขึ้นเป็นอย่างมาก เพราะการยอมรับผู้หญิงเข้ามาในสังฆมณฑลนั้นนับได้ว่าเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงสามารถบรรลุเป้าหมายทางศาสนาโดยการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาได้ด้วยตัวของตนเองไม่จำเป็นต้องพึ่งพาหรือขึ้นอยู่กับผู้หนึ่งผู้ใด ผู้หญิงได้รับการปลดปล่อยให้ตัวของตัวเอง สามารถมีเสรีภาพในทางความคิดความเชื่อ การกำหนดเป้าหมาย และวิธีการปฏิบัติตนเพื่อให้บรรลุถึงจุดหมายด้วยตนเอง โดยยอมรับว่า ผู้หญิงก็มีโอกาสและความสามารถที่จะปฏิบัติตนให้พ้นจากความทุกข์ และเข้าถึงนิพพานอันเป็นความสุขได้อย่างอิสระเช่นกัน⁵⁶

ครั้งเมื่อพระพุทธรองค์ทรงอนุญาตให้ผู้หญิงออกบวชได้แล้วก็ปรากฏว่า มีผู้หญิงจำนวนไม่น้อยที่เข้ามาบวช โดยผู้หญิงที่มาบวชนั้นมิได้มาจากชนชั้นใดชนชั้นหนึ่งเท่านั้น แต่มาจากทุกชั้นวรรณะของสังคม อาทิ

วรรณะกษัตริย์ คือ พระนางมหาปชาบดี พระยโสธรา พระติสสา พระธีรา

พระวีวา⁵⁷

⁵⁵ อัจฉราสูตร. ส. ส. 15/ 144/ 43.

⁵⁶ ปาริชาติ นนทกานันท์, แนวความคิดเกี่ยวกับสตรีในพุทธปรัชญา, หน้า 36.

⁵⁷ บรรจบ บรรณรุจิ, ภิกษุณี: พุทธสาวิกาครั้งพุทธกาล (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539), หน้า 7.

วรรณะพราหมณ์ คือ พระมุตตา พระทันตिका พระสกุลา พระคุดตา⁵⁸

วรรณะไวยะ คือ พระอุตตมา พระสุชาดา พระอินปมา พระกีสาคอดมี⁵⁹

วรรณะศุทร คือ พระปณณา⁶⁰

การที่พุทธศาสนาได้ให้เสรีภาพสำหรับผู้หญิงทั่วไปในทุกระดับชั้นสำหรับการเข้ามาแสวงหาทางจิตวิญญาณสะท้อนให้เห็นว่า ความหลุดพ้นนั้นนอกจากจะไม่เกี่ยวข้องกับสถานภาพทางเพศแล้วยังไม่เกี่ยวข้องกับวรรณะ

นอกจากนี้ในด้านภูมิปัญญา ความรู้ ความสามารถแล้ว พระพุทธองค์ยังทรงยกย่องผู้หญิงว่า มีความสามารถไม่แพ้ผู้ชายเช่นกันดังจะเห็นได้จากมีภิกษุจำนวนไม่น้อยที่มีความรู้ความสามารถเข้าใจธรรมได้อย่างรวดเร็ว จนได้รับการยกย่องจากพระพุทธองค์ว่า เป็นเอตทัคคะ คือ มีความเป็นเลิศในแง่มุมต่างๆ ดังต่อไปนี้

พระเขมาภิกษุณี ผู้สำเร็จอภินิหารตั้งแต่ยังครองเพศฆราวาส ให้เป็นอัครสาวิกาดฝ่ายขวา เป็นเอตทัคคะในทางมีปัญญามากเยี่ยงพระสารีบุตร ทั้งยังตั้งพระเขมาภิกษุณีไว้เป็นยอดสตรีที่ใครๆ พึงเอาอย่างและยังจัดไว้ให้เป็นยอดแห่งภิกษุณีทั้งปวง

พระอุบลวันณาภิกษุณี เป็นอัครสาวิกาดฝ่ายซ้าย เป็นเอตทัคคะในทางผู้มีฤทธิ์มากเสมอด้วยพระมหาโมคคัลลานะ

พระปฎาจาราภิกษุณี เป็นเอตทัคคะในทางทรงพระวินัยเช่นเดียวกับพระอุบลาลี⁶¹

พระนันทาภิกษุณี เป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในทางเพ่งฌาน บำเพ็ญสมาธิภาวนา

พระโสณาภิกษุณี เป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในทางเป็นผู้มีความเพียร

พระภัททาภิกษุณี เป็นเอตทัคคะในทางเป็นผู้ระลึกชาติก่อนๆ ได้

พระภัททากัจจานาเถรี เป็นเลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลายในทางมีมหาปัญญาคือ รู้ได้มากมายดุจดั่งพระสารีบุตร

พระสิคาลมาตาภิกษุณี เป็นเลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลายในทางบรรลुकุณพิเศษด้วยศรัทธาเป็นเอตทัคคะในทางศรัทธา

พระกีสาคอดมีภิกษุณี เป็นเยี่ยมกว่าภิกษุณีอื่นทางทรงชีวิตเศร้างามอง⁶²

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 53 – 54.

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 54.

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 55.

⁶¹ อ. เ. 20/ 150/ 30.

⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 31.

พระมหาปชาบดีโคตมีภิกษุณี เป็นเลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลายในทางประสพการณ์มาก (รัตตัญญู)⁶³

พระธัมมทินนาภิกษุณี เป็นเลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลายทางแสดงธรรมเช่นเดียวกับพระมหาภักัจฉายนะ

พระสกุลาภิกษุณี เป็นเลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลายในทางเป็นผู้มีทิพยจักขุ

พระภัททาภิกษุณี เป็นเลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลาย ในทางตรัสรู้ในฉับพลันคล่องแคล่วในทงอภิญญา⁶⁴

นอกจากนี้พระพุทธรองค์ยังทรงเปิดโอกาสสำหรับผู้หญิงที่มีได้บวชเป็นภิกษุณีก็สามารถที่จะเข้ามาศึกษาปฏิบัติธรรมและเกื้อกูลพุทธศาสนาได้โดยเป็นอุบาสิกา⁶⁵ ซึ่งความสำคัญของอุบาสิกาอันเป็นหนึ่งในสมาชิกพุทธบริษัททั้ง 4 นั้นกล่าวได้ว่า มิได้ถูกทำให้ลดน้อยไปกว่าสมาชิกประเภทอื่นแต่อย่างใด ดังเห็นได้จากการที่พระพุทธรองค์ทรงมอบบทบาทให้การทักท้วง วิพากษ์วิจารณ์การประพฤติปฏิบัติอันไม่เหมาะสมของพระผู้บวชให้แก่นางวิสาขา ซึ่งการทักท้วงของนางนำไปสู่การบัญญัติหรือเปลี่ยนแปลงข้อวินัยบางข้อ ยกตัวอย่างเช่น การห้ามมิให้พระภิกษุอยู่ในที่ลับหลับตามกับมาตุคามเพียงลำพัง การกำหนดให้พระภิกษุใช้ผ้าอาบน้ำฝน⁶⁶ การที่คำทักท้วงของนางวิสาขามีได้ถูกเพิกเฉยหรือละเลยว่าเป็นเพียงเสียงซุบซิบนินทา แต่พระพุทธรองค์กลับทรงรับฟังและพิจารณาด้วยความจริงใจนั้นแสดงให้เห็นว่า พระพุทธรองค์ทรงยอมรับและเคารพต่อความคิดของผู้หญิง โดยมีได้คำนึงถึงเพศเป็นที่ตั้ง

นอกจากทรงรับฟังความคิดเห็นของอุบาสิกาแล้ว ยังทรงยกย่องอุบาสิกาที่มีความรู้ความสามารถให้เป็นเอตทัคคะหรือผู้มีความเป็นเลิศในด้านต่างๆ ดังเช่นที่พระองค์ได้ทรงยกย่องในพุทธสมาคมอื่นๆ อีกด้วย อาทิ

นางชุชชุตตรา ให้เป็นผู้เลิศกว่าอุบาสิกาทั้งหลายเป็นผู้มีพหูสูต แสดงธรรมให้สตรี 500 คน ฟังและบรรลุโสดาปัตติผลในคราวเดียวกัน⁶⁷

ศูนย์วิจัยพระพุทธยาศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁶³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 30.

⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 31.

⁶⁵ ปรีชา ช่างขวัญยืน, สตรีในคัมภีร์ตะวันออก (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 89.

⁶⁶ ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, สตรีศึกษา 1 โครงการหนังสือเล่ม "ผู้หญิงกับประเด็นต่าง ๆ" (กรุงเทพฯ : สำนักงานปลัดนายกรัฐมนตรี), หน้า 319.

⁶⁷ อง, เถ, 20/ 150/ 32.

นางกาติยานี เป็นผู้เลิศในด้านศรัทธา แม้จะได้ข่าวโจรปล้นบ้านนางก็ไม่ร้อนใจ แต่รอจนกระทั่งฟังพระภิกษุแสดงธรรมจนกลับ⁶⁸

นางสุชาดา ธิดาของเสนานิภุมณี เป็นเลิศในด้านสตรีที่ถึงสรณะสามก่อนและอาหารที่นางถวายพระพุทธองค์ก็จัดเป็นอาหารสำคัญมื้อหนึ่ง⁶⁹

นางกาฬี อุบาสิกาชาวกรรชกร เป็นเลิศในทางเลื่อมใสเพราะได้ยินได้ฟังตาม⁷⁰

นางวิสาขา เป็นเลิศในทางถวายทาน⁷¹

การที่พุทธศาสนาเปิดกว้างให้สิทธิแก่ผู้หญิงและผู้ชายอย่างเสมอภาคกันในการปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุถึงจุดหมายสูงสุด คือ นิพพาน การแบ่งพุทธบริษัทออกเป็น 4 ฝ่าย โดยมีฝ่ายพุทธสาวกและฝ่ายพุทธสาวิกาอย่างละเท่าๆ กัน การแต่งตั้งเอตทัคคะขึ้นในพุทธบริษัททั้ง 4 ฝ่ายแสดงให้เห็นถึงการยอมรับสถานภาพของผู้หญิงและผู้ชายว่า เสมอกัน ยอมรับในความสามารถอันเท่าเทียมกัน โดยมีได้ถือว่าผู้หญิงเป็นเพศที่อ่อนแอ ขาดความสามารถด้อยกว่าผู้ชาย แต่กลับมองมนุษย์ทุกคนเท่ากัน ในความเป็นสัตว์โลกประเภทเดียวกัน เป็นผู้ที่มีส่วนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น พระองค์ทรงต้องการจะช่วยสัตว์โลกทั้งหมดให้หลุดพ้นจากความทุกข์ไม่เฉพาะเพียงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ผู้หญิงเองต่างก็เผชิญกับความทุกข์เช่นเดียวกับผู้ชาย จึงเป็นการไม่สมควรที่จะได้รับการปฏิบัติในฐานะที่ด้อยกว่า ฉะนั้นพระพุทธองค์จึงทรงปฏิบัติต่อผู้หญิงและผู้ชายเป็นไปอย่างยุติธรรมเสมอภาคกัน

4.4.2 การตีความพหุฐานุฎาตกรณีสตรีหรืออกบวชในพุทธศาสนา

ถ้าหากมีความเชื่อหรือมีความเข้าใจต่อทัศนคติของพระพุทธศาสนาในลักษณะที่ให้ความสำคัญระหว่างผู้ชายกับผู้หญิงในการได้เข้ามามีส่วนร่วมปฏิบัติ กิจกรรมทางพุทธศาสนาโดยเฉพาะการบวชซึ่งเป็นวิธีหนึ่งทางที่ช่วยให้หลุดพ้นจากความทุกข์อย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันเป็นพื้นฐานแล้ว ฉะนั้นการที่เนื้อหาในพระไตรปิฎกซึ่งบรรยายถึงพระพุทธเจ้าว่า ได้ทรงปฏิเสธคำขอลในการออกบวชเป็นภิกษุณีของพระนางมหาปชาบดีถึง 3 ครั้ง รวมถึงยังทรงปฏิเสธพระอานนท์อีก 3 ครั้งนั้นก็ไม่น่าจะถูกต้องตีความในลักษณะที่ว่า พระพุทธองค์ไม่ทรงปรารถนาที่จะให้ผู้หญิงออกบวชตั้งแต่แรกดังเช่นที่คณะสงฆ์ไทยตีความ หากแต่การที่ทรงลึงเลพระทัยและไม่อนุญาตในทันทีนั้นก็อาจจะเนื่องมาจากว่า

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 33.

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 32.

⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 33.

⁷¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 32.

“สถานภาพของผู้หญิงในสังคมอินเดียสมัยนั้นต้องอยู่กับเหย้า
 ฝ้ากับเรือน ท่านก็พิจารณาบริบท ค่านิยมของสังคมอินเดียเป็นหลัก
 แต่เมื่อพิจารณาแล้วว่า นางสากิยานี 500 นางที่ตามเสด็จพระแม่
 นางออกบวชนั้นสามีของนางออกบวชหมดแล้วจึงทำให้ไม่มีพันธะ”⁷²

โดยสังเกตจากคำพูดที่พระพุทธองค์ทรงใช้ดังปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “สตรีออกจาก
 เรือนบวชเป็นบรรพชิต” ซึ่งประเด็นที่ควรพิจารณาเรื่องผู้หญิงออกบวชนั้นเกี่ยวพันกันอยู่ 2
 ประเด็นสำคัญคือ

1. การออกจากเรือน เพราะพระพุทธองค์เคยถูกวิพากษ์วิจารณ์มาแล้วว่า เป็นผู้ทำลาย
 สถาบันครอบครัว การรับให้ผู้หญิงออกบวชจะยิ่งเป็นการเสริมข้อวิจารณ์ดังกล่าวชัดเจนขึ้น เพราะ
 ผู้หญิงยอมเป็นแม่บ้านเป็นหัวใจของครอบครัว เมื่อหัวใจออกจากเรือนไปเสียเช่นนี้ ครอบครัวจะ
 ดำรงอยู่ได้อย่างไร⁷³

2. การบวชเป็นบรรพชิต ชัดแย้งโดยตรงกับค่านิยมทางสังคมสมัยนั้น ซึ่งถูกกำหนดโดย
 ศาสนาพราหมณ์ที่มองว่า เรื่องการศึกษาปฏิบัติธรรมและการบวชเป็นเรื่องของผู้ชายล้วนๆ ผู้หญิง
 มีมลทินโดยนัยทางศาสนา ผู้หญิงไม่มีสิทธิ์ที่จะสนใจเรื่องศาสนาเลย อย่างมากที่สุดก็ปฏิบัติตาม
 สามีเท่านั้น⁷⁴ ดังนั้นในสภาพสังคมที่ถูกครอบงำจากความคิดทางศาสนาเช่นนี้ เมื่อพระแม่นาง
 มหาปชาบดีทูลขอลูกออกบวช พระพุทธองค์จึงทรงต้องใช้เวลาใคร่ครวญให้แน่ใจ

นอกจากนี้การลี้ภัยของพระพุทธองค์แล้วต่อมาอนุญาตมิได้แปลว่าสิ่งนั้นไม่ดี⁷⁵ ดัง
 พิจารณาเปรียบจากตอนที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณใหม่ๆ นั้น พระองค์ก็
 ทรงลี้ภัยพระทัยเช่นกันว่า พระองค์ควรที่จะเทศนาสั่งสอนเวไนยสัตว์หรือไม่ เพราะพระธรรมที่พระ
 องค์ตรัสรู้นั้นลุ่มลึกนักเกรงว่า มนุษย์ทั่วไปจะไม่เข้าใจ แต่ในที่สุดด้วยพระเมตตาที่ทรงมีต่อสรรพ
 สัตว์ พระองค์จึงได้ตัดสินใจพระทัยที่จะสั่งสอนเวไนยสัตว์ เพราะฉะนั้นการที่พระองค์ลี้ภัยพระทัยนั้น
 มิใช่เหตุผลที่จะนำมาอ้างได้ว่า การกระทำนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ดีหรือไม่ชอบธรรม

การตีความท่าทีของพระพุทธองค์ที่ทรงลี้ภัยในลักษณะดังกล่าวมาข้างต้นนั้น ย่อมช่วยให้
 การมีอคติต่อผู้หญิงในพุทธศาสนาดังที่คณะสงฆ์ไทยยึดถือและเข้าใจนั้นให้ลดน้อยลง เพราะใน
 เมื่อตีความในลักษณะเช่นนี้ย่อมจะมองข้ามหรือลดความสำคัญต่อคำกล่าวที่ปรากฏในพระไตร
 ปิฎกที่ว่า ถ้าผู้หญิงมิได้บวชเป็นเพศบรรพชิต สัทธรรมพึงอยู่ได้พันปี แต่เมื่อผู้หญิงออกบวชเป็น

⁷² สัมภาษณ์ ธิมมันทา, สามเณรี, 20 พฤศจิกายน 2545.

⁷³ ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ชาญเสน, การพัฒนาสตรีในพระพุทธศาสนา, หน้า 78.

⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 78.

⁷⁵ ธิมมันทา, สามเณรี.

บรรพชิต สัทธรรมพึงอยู่ได้ห้าร้อยปี ดังเช่นที่คณะสงฆ์ไทยยึดถือและให้ความสำคัญโดยยกนำมาเป็นเหตุผลที่พระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาตให้พระนางมหาปชาบดีออกบวชในทันที และถ้าหากนำข้อความดังกล่าวที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมาพิจารณาและวิเคราะห์กันอย่างรอบคอบ อาจกล่าวได้ว่า น่าจะเป็นข้อความที่เกิดจากอคติที่แฝงอยู่ในตัวของผู้จัดบันทึกหรือที่คณะเฉพาะส่วนของบุคคลมากกว่า ทั้งนี้เนื่องจากในการพิจารณาตัวบทบัญญัติในพระไตรปิฎกพบคำกล่าวจากต่างที่กันอันบรรยายถึงความเสื่อมของพระสัทธรรมในพระสูตรอีก 3 แห่ง ซึ่งในแต่ละแห่งไม่ปรากฏข้อความที่เกี่ยวข้องกับการบวชภิกษุณีเลย โดยในพราหมณสูตรว่าด้วยพระสัทธรรมตั้งอยู่ไม่ได้นาน กล่าวเอาไว้ว่า

“ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้น พราหมณ์คนหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับได้ปราศรัยกะพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ อะไรหนอเป็นเหตุปัจจัยเครื่องทำให้พระสัทธรรมตั้งอยู่ไม่ได้นาน ในเมื่อพระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้ว และอะไรเป็นเหตุปัจจัยเครื่องทำให้พระสัทธรรมตั้งอยู่ได้นาน ในเมื่อพระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้ว พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรพราหมณ์ เพราะบุคคลไม่ได้เจริญ ไม่ได้กระทำให้มาก ซึ่งสติปัฏฐาน 4 พระสัทธรรมจึงตั้งอยู่ไม่ได้นาน ในเมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว และเพราะบุคคลเจริญ กระทำให้มาก ซึ่งสติปัฏฐาน 4 พระสัทธรรมจึงตั้งอยู่ได้นาน ในเมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว สติปัฏฐาน 4 เป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่มีความเพียรมีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่...ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่...”⁷⁶

จากข้อความดังกล่าวในพราหมณสูตรแสดงให้เห็นว่า พระสัทธรรมไม่ตั้งอยู่นานเพราะการละเลยการเจริญสติปัฏฐาน 4 โดยมีได้จำกัดว่า ผู้ที่ละเลยนั้นเป็นฆราวาสหรือบรรพชิต ผู้หญิงหรือ

⁷⁶ ส.ม. 19/777/191, อ้างถึงใน เมตตานนโท ภิกษุ, เหตุเกิด พ.ศ. 1 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แสงพระอาทิตย์), หน้า 127.

ผู้ชาย อันตรงกับคุณสมบัติของพระธรรมว่า ไม่จำกัดด้วยกาล และความในพราหมณสูตรยังตรงกับปริทานสูตร ซึ่งเป็นปุจฉา – วิสัชนาระหว่างพระอานนท์กับพระภัททะ ณ เมืองปาฏลีบุตร โดยพระภัททะได้ถามว่า

“ดูกรท่านผู้มีอายุ เพราะบุคคลไม่ได้เจริญ ไม่ได้กระทำให้มาก ซึ่งสติปัฏฐาน 4 พระสัทธรรมจึงเสื่อม และเพราะบุคคลได้เจริญได้กระทำให้มาก ซึ่งสติปัฏฐาน 4 พระสัทธรรมจึงไม่เสื่อม สติปัฏฐาน 4 เป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกาย ในกายอยู่มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่...พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่...”⁷⁷

นอกจากนี้ในคัมภีร์อังคุตตรนิกายได้ให้นัยที่หลากหลายไปจากการปฏิบัติสติปัฏฐาน 4 คือ

“ดูกรภิกษุทั้งหลายธรรม 4 ประการนี้ย่อมเป็นไปเพื่อความพ้นเพื่อน เพื่อความสูญเสียแห่งพระสัทธรรม 4 ประการเป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเล่าเรียนพระสูตรอันเรียนกันมาผิดลำดับ ด้วยบทและพยัญชนะที่ตั้งไว้ผิด แม้อรรถแห่งบทและพยัญชนะที่ตั้งไว้ผิด ย่อมมีนัยผิดไปด้วย ดูกรภิกษุทั้งหลายนี้เป็นธรรมข้อที่ 1 ย่อมเป็นไปเพื่อความพ้นเพื่อน เพื่อความเสื่อมสูญเสียแห่งพระสัทธรรมฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายเป็นผู้ว่ายาก ประกอบด้วยธรรมอันทำให้เป็นผู้ว่ายากเป็นผู้ไม่อดทน ไม่รับคำพรัาสอนโดยเคารพ ดูกรภิกษุทั้งหลายนี้เป็นธรรมข้อที่ 2 ย่อมเป็นไปเพื่อความพ้นเพื่อน เพื่อความเสื่อมสูญเสียแห่งพระสัทธรรมฯ

อีกประการหนึ่งภิกษุเหล่าใดเป็นพหูสูต เล่าเรียนนิกายทรงธรรมทรงวินัย ทรงมาติกา ภิกษุนั้นไม่บอกพระสูตรแก่ผู้อื่นโดยเคารพ เมื่อภิกษุเหล่านั้นมรณภาพลง พระสูตรย่อมมีรากขาดสูญเสีย ไม่มีที่พึ่งอาศัย

⁷⁷ ส.ม. 19/173/189, อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 129.

ดูกรภิกษุทั้งหลายนี้เป็นธรรมข้อที่ 3 ย่อมเป็นไปเพื่อความพ้นเพื่อน
เพื่อความเลื่อมใสแห่งพระสังฆธรรมฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นพระเถระ เป็นผู้มักมาก มี
ความประพฤติย่อหย่อนเป็นหัวหน้าในการก้าวลง ทอดธุระให้วิเวก ไม่
ปรารถนาความเพียรเพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ
เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมะที่ยังไม่ทำให้แจ้ง หมู่ชนผู้เกิดมาภายหลังย่อม
ดำเนินตามอย่างภิกษุเหล่านั้นแม้ชนผู้เกิดมาภายหลังนั้น ก็เป็นผู้มัก
มาก มีความประพฤติย่อหย่อน เป็นหัวหน้าในการก้าวลง ทอดธุระใน
วิเวก ไม่ปรารถนาความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึงเพื่อบรรลุธรรมที่ยัง
ไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมะที่ยังไม่ทำให้แจ้ง ดูกรภิกษุทั้งหลาย
ธรรม 4 ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความพ้นเพื่อน เพื่อความเลื่อม
ใสแห่งพระสังฆธรรมฯ”⁷⁸

จากเนื้อความดังกล่าวในข้างต้นไม่ปรากฏว่า มีส่วนใดส่วนหนึ่งเกี่ยวข้องกับการเกิดขึ้น
ของภิกษุณีสงฆ์เลย หากแต่แสดงให้เห็นว่า การปฏิบัติของภิกษุในพระศาสนาตั้งแต่การเจริญสมณ
ธรรมตลอดไปจนถึงการเรียน การสอบของพระเถระทั้งหลายเป็นปัจจัยที่ทำให้พระสังฆธรรมเลื่อม
ใส ดังนั้นการที่คณะสงฆ์ไทยให้ความสำคัญ โดยพิจารณาเฉพาะข้อความใดข้อความหนึ่งที่
ปรากฏในพระไตรปิฎก หากมิได้มีการตรวจสอบเนื้อความที่ปรากฏในส่วนอื่นด้วยแล้ว ย่อมจะส่ง
ผลต่อความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนไปจากสิ่งที่เป็นทัศนระรวมของพุทธศาสนา อีกทั้งกลับจะเป็นการ
รับเอาอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์เข้ามายุติถือแทน อันจะนำไปสู่การแสดงออกในลักษณะท่าทีที่
เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาความเสมอภาคของผู้หญิงในการเข้ามามีพื้นที่ทางศาสนาให้ทัดเทียม
ร่วมกับผู้ชายดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

4.4.3 เหตุผลและการปฏิเสธวิธีการบวชภิกษุณีของคณะสงฆ์

เนื่องจากมูลบทของพุทธศาสนานั้นอยู่ที่เรื่องความทุกข์ และหัวใจสำคัญของคำสอนต่างๆ
ในพุทธศาสนาล้วนมุ่งไปที่วิธีการในการดับทุกข์หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การบรรลุธรรมนั่นเอง ซึ่ง
การบวชนั้นถือเป็นวิถีทางที่สำคัญที่ช่วยนำไปสู่การบรรลุธรรม ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

⁷⁸อ. 21/160/174, อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 131.

ได้ทรงพิสูจน์แล้วด้วยพระองค์เองว่า การเป็นบรรพชิตนั้นเป็นเพศที่เอื้ออำนวยต่อการบรรลุธรรมดัง
ที่ได้เคยพูดพระเจ้าอชาตศัตรูว่า

“...คฤหบดีบุตรคฤหบดี หรือผู้เกิดเฉพาะในตระกูลใด ตระกูล
หนึ่งย่อมพึงธรรมนั้น ครั้นฟังแล้วได้ศรัทธาในพระตถาคต เมื่อได้
ศรัทธาแล้ว ย่อมตระหนักว่า สมรวาสคับแคบเป็นทางมาแห่งธุลี
บรรพชาเป็นทางปลอดโปร่ง...”⁷⁹

ถ้าหากพิจารณาโดยยึดถือสิ่งดังกล่าวเป็นที่ตั้งแล้วก็ไม่แน่ว่าจะมีเหตุผลใดๆ มาใช้จำกัดหรือ
ยับยั้งมิให้ผู้หนึ่งผู้ใดบรรลุเป้าหมายดังกล่าวนั้นได้ หากแต่คณะสงฆ์ไทยกลับยึดถือในรูปแบบวิธี
การบวชรวมถึงความแตกต่างในเรื่องของนิกายมาใช้เป็นข้อจำกัดที่สำคัญในการอนุญาตให้ผู้หญิง
บวชเป็นภิกษุณี โดยกล่าวถึงการบวชภิกษุณีว่า จะต้องบวชจากสงฆ์สองฝ่ายเท่านั้น คือ บวชจาก
ภิกษุณีสงฆ์ก่อนแล้วจึงไปขอบวชภิกษุสงฆ์ แต่เนื่องจากภิกษุณีสงฆ์ฝ่ายเถรวาทได้ขาดสูญไปนาน
แล้ว เพราะฉะนั้นการบวชภิกษุณีจึงไม่สามารถกระทำได้ แต่ทั้งนี้หากไปพิจารณาเงื่อนไขของการ
อุปสมบทเป็นภิกษุณีจากพระไตรปิฎกนั้นกล่าวได้ว่า ไม่ปรากฏมีที่ใดในพระไตรปิฎกระบุเอาไว้เลย
ว่า ขั้นตอนในการขอบวชจากภิกษุณีสงฆ์จะต้องบวชจากภิกษุณีสงฆ์ฝ่ายเถรวาทเท่านั้นดังที่คณะ
สงฆ์ไทยใช้เป็นเงื่อนไขในการปฏิเสธ โดยวิธีการอุปสมบทเป็นภิกษุณีที่ปรากฏในพระไตรปิฎก
บัญญัติไว้แต่เพียงว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้นางอุปสัมปทาเปกษะ
อุปสมบทในสงฆ์ฝ่ายเดียว บริสุทธีในภิกษุณีสงฆ์ แล้วอุปสมบทใน
ภิกษุสงฆ์”⁸⁰

แม้แต่ที่ปรากฏในครุธรรม 8 ประการ ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ในการรับพระ
นางมหาปชาบดีโคตมีให้เข้ามาบวชเป็นภิกษุณีในพุทธศาสนาได้นั้นก็ระบุเพียงแค่ว่า

⁷⁹ ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ษฎุเสน, การพัฒนาสตรีในพระพุทธศาสนา, หน้า 81.

⁸⁰ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระวินัยปิฎกเล่ม 7 จุลวรรค ทุตติยภาคและอรรถกถา, หน้า 472.

“ภิกษุณีต้องแสวงหาอุปสัมปทาในสงฆ์ 2 ฝ่าย เพื่อสักขีมานาผู้มี
ศึกษาอันศึกษาแล้วในธรรม 6 ประการครบ 2 ปีแล้ว ธรรมแม้นี้ ภิกษุณี
ต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต”⁸¹

ดังนั้นในการนำเสนอข้อเหตุผลดังกล่าวของคณะสงฆ์ไทยโดยยึดถือว่า จะต้องเป็นการ
บวชจากภิกษุณีสงฆ์ฝ่ายเถรวาทเท่านั้นกล่าวได้ว่า เป็นการกระทำที่อยู่นอกเหนือไปจากขอบเขต
ของพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดไว้ และในเมื่อพระไตรปิฎกมิได้ระบุไว้ว่า การไปขอรับ
การบวชจากฝ่ายภิกษุณีสงฆ์จะต้องมาจากนิกายใดนิกายหนึ่งเป็นการเฉพาะเท่านั้น ประกอบกับ
ประเทศไทยไม่เคยปรากฏมีภิกษุณีสงฆ์เกิดขึ้นมาก่อน จึงทำให้ขาดผู้ดำเนินการในฝ่ายภิกษุณีที่จะ
มาบวชให้ ฉะนั้นหากปรารถนาจะให้ภิกษุณีสงฆ์เกิดขึ้นก็อาจสามารถกระทำได้ด้วยวิธีการไปขอ
รับการบวชยังต่างประเทศ อาทิ จีน ไต้หวัน และศรีลังกา ซึ่งเป็นประเทศที่มีภิกษุณีสงฆ์อยู่ใน
ปัจจุบัน หรือจะนิมนต์มาประดิษฐานหรือประกอบพิธีขึ้นในประเทศไทยก็ย่อมจะทำได้โดยไม่ขัดต่อ
พระธรรมวินัยแต่อย่างใดประการหนึ่ง อีกประการก็คือ ถ้าหากพิจารณาตามประวัติศาสตร์ของ
การสืบสายการบวชภิกษุณีสงฆ์ที่อยู่ในประเทศเหล่านี้ อาจกล่าวได้ว่า แท้จริงแล้วภิกษุณีเหล่านี้
ต่างก็สืบสายต่อเนื่องมาจากแหล่งเดียวกันนับตั้งแต่ครั้งพุทธกาล มิใช่เป็นคนละนิกายหรือคนละ
แหล่งที่มา ดังเช่นที่คณะสงฆ์ไทยเชื่อและเข้าใจ อันส่งผลทำให้คณะสงฆ์ไทยไม่สามารถกระทำการ
สืบสายการบวชจากสถานที่ดังกล่าวได้ กล่าวคือ นับตั้งแต่ในรัชสมัยที่พระเจ้าอโศกมหาราชขึ้น
ครองราชย์ใน พ.ศ. 248 พระองค์ทรงมีนโยบายสนับสนุนและเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง
ดังนั้นจึงทรงส่งพระธรรมทูตออกไปประกาศพระศาสนาถึง 9 สายในทิศทางต่างๆ กัน สายหนึ่งนำ
โดย พระมหินทร์เถระ พระโอรสของพระองค์ให้ลงไปประดิษฐานพระพุทธศาสนายังประเทศศรี
ลังกา ในครั้งนี้เองพระนางอนุฬาผู้เป็นพระชายาในพระอนุชาของพระเจ้าทเวานัมปิยะติสสะ
กษัตริย์ผู้ครองลังกาในสมัยนั้นได้เกิดความเลื่อมใสในพระศาสนามีความประสงค์อยากจะ
อุปสมบทเป็นภิกษุณี⁸² แต่พระมหินทร์เถระพร้อมพระภิกษุสงฆ์ได้ทูลให้พระเจ้าทเวานัมปิยะติสสะ
ทราบวา

⁸¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 445.

⁸² ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, สตรีศึกษา 1 โครงการหนังสือเล่ม “ผู้หญิงกับประเด็นต่าง ๆ , หน้า 3210

“ถ้าพึงเฉพาะคณะภิกษุสงฆ์ไม่สามารถบวชให้ได้ ขอให้พระองค์ส่งชู้ตไปยังพระเจ้าอโศกมหาราชเพื่อขอภิกษุณีสงฆ์ลงมาสืบสายที่ศรีลังกา โดยให้นิมนต์พระนางสังฆมิตตาเถรีเป็นผู้นำคณะ”⁸³

พระเจ้าเทวานัมปิยะติสสะเมื่อทราบดังนั้นก็จึงได้ส่งชู้ตขึ้นไปเฝ้าพระเจ้าอโศกมหาราช ณ ประเทศอินเดีย เพื่อทูลเชิญพระนางสังฆมิตตาเถรีพระชนนีชู้ตซึ่งบวชเป็นภิกษุณีอยู่แล้วนั้น ให้เดินทางลงมาประดิษฐานภิกษุณีสงฆ์ในลังกา และในระหว่างที่รอพระนางสังฆมิตตาเถรีเสด็จมาพระนางอนุฬาพร้อมข้าราชการบริพารที่ปรารถนาจะออกบวชนั้นก็พากันถือศีล 10 ปฏิบัติตนรออยู่จนครบ 2 ปี⁸⁴

เมื่อพระนางสังฆมิตตาเถรี เสด็จมายังศรีลังกาพร้อมคณะภิกษุณีตามคำทูลเชิญของพระเจ้าเทวานัมปิยะติสสะได้ให้การอุปสมบทแก่พระนางอนุฬาพร้อมทั้งข้าราชการบริพารฝ่ายหญิงจำนวนมากเพื่อเป็นภิกษุณี และการมาในครั้งนี้พระเจ้าอโศกมหาราชยังได้ถวายกิ่งพระศรีมหาโพธิ์มาเป็นธรรมบรณการและเพื่อสืบพระศาสนาในศรีลังกาอีกด้วย ต่อมาภายหลังในศรีลังกาซึ่งประกอบไปด้วยพระภิกษุสงฆ์และพระภิกษุณีสงฆ์ได้เจริญรุ่งเรืองสืบเนื่องมาเป็นเวลานานนับ 1,000 ปี จนกระทั่งกษัตริย์อินเดียได้ได้เข้ามารุกรานศรีลังกาจนเป็นเหตุทำให้พระภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์หมดไปจากการลังกานับตั้งแต่ครั้งนั้นแต่ก่อนที่จะเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวในปี พ.ศ. 976 ภิกษุณีเทวสรพร้อมด้วยคณะภิกษุณีสงฆ์จากศรีลังกาอีก 10 รูปได้เดินทางโดยเรือไปยังประเทศจีนและกระทำการอุปสมบทให้แก่ผู้หญิงจีน ซึ่งในครั้งนั้นมีผู้หญิงจีนที่ได้รับการอุปสมบทเป็นภิกษุณีจำนวนถึง 300 รูป ที่วัดป่าไต้ ในเมืองนานกิง⁸⁵ แต่อันที่จริงแล้วภิกษุณีสงฆ์ได้เกิดขึ้นในประเทศจีนก่อนหน้านั้นประมาณ 100 ปีมาแล้ว โดยภิกษุณีจีนคนแรกคือ ภิกษุณีจิงเจียน⁸⁶ นางมีความมุ่งมั่นที่จะบวชเป็นภิกษุณีมากจนถึงกับบวชเป็นภิกษุณีโดยสงฆ์ฝ่ายเดียว คือ ไปขอการอุปสมบทและรับศีลภิกษุณีจากท่านธรรมกอตะ⁸⁷ ซึ่งเป็นพระภิกษุต่างชาติที่เดินทางมายังจีนในสมัยนั้น แต่อย่างไรก็ตามวิธีการบวชเป็นภิกษุณีของจีนในขณะนั้นได้สร้างความรู้สึกไม่สบายใจให้แก่ภิกษุณี

⁸³ กงบรรณารักษ์, “ภิกษุณีสงฆ์เกิดขึ้นแล้วจึงเวลาคืนสิทธิ์ไปนิพพานให้ผู้หญิงได้หรือยัง,” *อาทิตย์* 1158: 17.

⁸⁴ ธัมมกันธา สามเณรี, *การสืบสายภิกษุณีสงฆ์ในศรีลังกา* (กรุงเทพฯ: บริษัท ส่องศยามจำกัด, 2544), หน้า 4.

⁸⁵ E. Conze, *Buddhist text Through The Ages* (New York, 1964), P. 223

⁸⁶ ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, *ภิกษุณียังมีอยู่หรือ* (กรุงเทพฯ: ไหม่ปรากฏที่พิมพ์, 2518), หน้า 59.

⁸⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 62

จีนบางรูปเนื่องจากยังไม่ได้รับการอุปสมบทจากฝ่ายภิกษุณีสงฆ์ ดังนั้นเมื่อมีภิกษุณีสงฆ์เดินทางมาจากศรีลังกา นางภิกษุณีเหล่านี้จึงขอเข้าไปรับการบวชจากสงฆ์สองฝ่ายอีกครั้งหนึ่ง

ต่อมาในปี พ.ศ. 2492 เมื่อจีนคอมมิวนิสต์ได้เข้ามาปกครองประเทศส่งผลให้ศาสนาพุทธในประเทศจีนได้รับความกระทบกระเทือนตามไปด้วย เนื่องจากคำสอนของศาสนาพุทธเรื่องความสุขในโลกหน้าที่พวกคอมมิวนิสต์มองว่า ทำให้คนเรามีความพอใจในสภาพอันต่ำต้อยที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ขาดความกระตือรือร้นที่จะปรับปรุงให้ดีขึ้น กลายเป็นแรงถ่วงทำให้บ้านเมืองไม่เจริญก้าวหน้าเท่าที่ควร จีนคอมมิวนิสต์ไม่ยอมรับความจริงใดๆ นอกเหนือไปจากความเจริญในโลกแห่งวัตถุที่สัมผัสได้ดังนั้นจึงพยายามที่จะทำลายล้างในคำสอนและความเชื่อดังกล่าวให้หมดไป โดยกระทำการบีบบังคับให้ภิกษุ ภิกษุณีที่ยังหนุ่มสาวสึกออกไปมีครอบครัวและทำงานให้รัฐ ส่วนพวกที่ยังเหลืออยู่ก็ถูกบังคับให้ทำงานและต้องเข้ารับการอบรมแบบใหม่ของพวกจีนคอมมิวนิสต์ ส่งผลให้ภิกษุ ภิกษุณี บางรูปที่ทนต่อการบีบบังคับไม่ไหว แต่ขณะเดียวกันก็ไม่ยอมสึกออกไปใช้ชีวิตฆราวาสนั้น พวกนี้หาทางหลบหนีออกมาตั้งรกรากอยู่บนเกาะไต้หวัน ฮองกง เกาหลี ญี่ปุ่น รวมถึงสิงคโปร์ด้วย โดยภิกษุณีที่มีอยู่มากที่สุดในปัจจุบัน คือ ที่เกาะไต้หวัน⁸⁸ ภิกษุณีที่นี้ได้ตั้งรกรากเป็นปึกแผ่น อีกทั้งยังมีวัดวาอารามเป็นของตนเองจำนวนมากมายหลายแห่ง

เนื่องจากภิกษุณีสงฆ์ในศรีลังกาได้สาบสูญไปเมื่อครั้งที่กษัตริย์จากอินเดียได้เข้าไปรุกราน ดังนั้นวิถีทางเดียวที่เป็นไปได้ในการจะรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์ให้เกิดขึ้นมาใหม่อีกครั้งหนึ่งในศรีลังกา จึงหลีกเลี่ยงไม่พ้นการไปรับการบวชมาจากคณะภิกษุณีสงฆ์ของจีน ซึ่งครั้งหนึ่งประเทศจีนก็ไม่เคยมีภิกษุณีสงฆ์เกิดขึ้นมาก่อน แต่ได้คณะภิกษุณีสงฆ์ของศรีลังกาเดินทางไปดำเนินการอุปสมบทให้ภิกษุณีสงฆ์จึงถูกประดิษฐานให้เกิดขึ้นในประเทศจีนนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา และด้วยเหตุนี้จึงทำให้ในปี พ.ศ. 2531⁸⁹ ทศศีลมาตา (ผู้หญิงที่ถือศีล 10 อยู่ในสถานะเดียวกับแม่ชีในประเทศไทย) จากศรีลังกา 10 รูปได้เดินทางไปร่วมพิธีอุปสมบทนานาชาติที่จัดขึ้นที่วัดซีไห่ล ลอสแอนเจลิส สหรัฐอเมริกา แต่มีเพียง 5 รูปในจำนวนนั้นที่ได้รับการบวช นับได้ว่า เป็นภิกษุณีสงฆ์รุ่นแรกในศรีลังกาภายหลังจากที่เคยสาบสูญหายไปนาน แต่ภิกษุณีกลุ่มนี้เมื่อกลับมาที่ศรีลังกาก็กระจัดกระจายกันอยู่ไม่ได้รวมกลุ่มเป็นคณะสงฆ์

⁸⁸เรื่องเดียวกัน, หน้า 75.

⁸⁹Chatsumam Kabil Singh, "In Search of Bhikkhuni In Sri Lanka," *N.I.B.W.A.* 31 (April – June 1992): 3 – 4.

การอุปสมบทครั้งที่ 2⁹⁰ เกิดขึ้นเมื่อ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2529 คณะภิกษุสงฆ์ของเกาหลีใต้ เป็นเจ้าภาพจัดการบวชภิกษุณีให้แก่ทศศิลาตาราชาวศรีลังกา 10 รูป ที่สาธารณรัฐซึ่งเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าแสดงปฐมเทศนา ในประเทศอินเดีย

การอุปสมบทครั้งที่ 3⁹¹ จัดขึ้นระหว่างวันที่ 15 – 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2541 ที่พุทธคยาดินแดนตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า โดยมีเจ้าภาพในการจัดอุปสมบทครั้งนี้คือ วัดโพธิ์บางขวาง ประเทศไต้หวัน มีผู้เข้ารับการอุปสมบททั้งสิ้น 149 รูป เฉพาะทศศิลาตาราจากศรีลังกาที่ไปรับการอุปสมบทครั้งนี้จำนวน 20 รูป และในปลายปีเดียวกันนี้ก็ได้มีการจัดการอุปสมบทภิกษุณีสงฆ์ขึ้นเป็นครั้งแรกในศรีลังกาโดยคณะภิกษุและภิกษุณีสงฆ์ของศรีลังกาเอง⁹² พระมหาเถระที่เป็นประธานจัดการอุปสมบทในครั้งนี้คือ ท่านสุ่มังคละมหาเถโร ซึ่งเป็นสยามนิกายแบบอรัญวาสี ได้คัดเลือกฝักอบรมและจัดการบวชภิกษุณีในประเทศศรีลังกาเองปีละ 2 ครั้งๆ ละ 30 รูป โดยก่อนการอุปสมบทแต่ละครั้งจะมีการจัดหลักสูตรอบรมเข้ม 3 เดือน สอนพระธรรมวินัยและวัตรปฏิบัติที่ภิกษุณีควรรู้เป็นการเตรียมตัว ส่วนมากทศศิลาตาราเหล่านี้ล้วนเป็นทศศิลาตารากันคนละหลายสิบปี แม้แต่ภิกษุณีธัทธาสุมนา ซึ่งเป็นอุปัชฌาย์ของสามเณรีมมณันทานันก็เป็นทศศิลาตาราอยู่ถึง 40 ปี ก่อนที่จะได้รับการอุปสมบทจึงมีความรู้ในพระธรรมวินัยเป็นที่ยอมรับในหมู่พระภิกษุสงฆ์

ถึงแม้ว่าในประเทศศรีลังกาจะมีคณะภิกษุณีที่บวชมาจากหลายสาย โดยสายหนึ่งบวชในศรีลังกาโดยท่านสุ่มังคละมหาเถระเป็นประธาน ส่วนอีกสายไปบวชมาจากวัดโพธิ์บางขวางก็ตาม แต่ต่างฝ่ายต่างก็ให้การยอมรับซึ่งกันและกัน โดยยอมรับการบวชอย่างถูกต้องจากสงฆ์สองฝ่ายเป็นประเด็นสำคัญ เมื่อกลับมาแล้วก็ทำสังฆกรรม(กิจที่สงฆ์ต้องทำ) ร่วมกันแตกต่างกันไปจากภิกษุณีสงฆ์ที่บวชโดยคณะสงฆ์เกาหลี ซึ่งในท้ายที่สุดก็มีพระภิกษุณีที่บวชในครั้งแรกที่ลอสแอนเจลิส และครั้งที่สองที่สาธารณรัฐ หันกลับมาบวชซ้ำที่ศรีลังกา เพื่อให้เกิดการยอมรับและไม่เป็นอุปสรรคในการทำงานร่วมกับคณะภิกษุณีสงฆ์ส่วนใหญ่ที่บวชโดยคณะสงฆ์ศรีลังกา⁹³

จากที่อธิบายในข้างต้นพอจะเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า ภิกษุณีสงฆ์ที่อยู่ในศรีลังกาที่ไปสืบสายการบวชมาจากภิกษุณีสงฆ์ที่อยู่ในประเทศจีนซึ่งอาจเข้าใจว่า เป็นคนละนิกายนั้น อันที่จริงแล้วภิกษุณีในประเทศจีนเหล่านี้ครั้งหนึ่งในอดีตต่างก็เคยได้รับการสืบทอดการบวชมาจากภิกษุณีในศรีลังกาเช่นเดียวกัน ซึ่งภิกษุณีในศรีลังกาที่รับการสืบสายมาจากอินเดียอีกทอดหนึ่ง ฉะนั้น

⁹⁰Chatsumam Kabilsingh, "Bhikkhuni Ordination in India" *N.I.B.W.A.* 50 (January – March 1997): 3 – 4.

⁹¹Chatsuman Kabilsingh, "An International Bhikkhuni Ordination in Bodhi Gaya India," *YASODHARA* 59 (January – March 1998): 3.

⁹²ธัมมณันทา สามเณรี, การสืบสายภิกษุณีสงฆ์ในศรีลังกา, หน้า 13 – 14.

⁹³เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

ภิกษุณีสงฆ์ที่มีอยู่ในปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่า ล้วนมาจากแหล่งเดียวกัน นั่นก็คือ จากสายเถรวาทด้วยกันทั้งสิ้น อีกทั้งพระวินัยที่พระภิกษุณีฝ่ายจีนยึดถือปฏิบัติต่อมาจนถึงปัจจุบันนั้นเป็นวินัยของนิกายธรรมคุปต์ ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นนิกายย่อยของเถรวาทนั่นเอง

สำหรับการแบ่งแยกออกเป็นนิกายต่างๆ ในพุทธศาสนานั้นสืบเนื่องมาจากการแตกแยกของคณะสงฆ์นับตั้งแต่การทำสังคายนาครั้งที่ 2 ที่เมืองเวสาลี คือ ประมาณ 100 ปี หลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว⁹⁴ ซึ่งจากหลักฐานของคัมภีร์มหาวงศ์ของฝ่ายลังกาปรากฏนิกายที่มีความสำคัญนับได้ถึง 18 นิกาย โดยนิกายเถรวาท หรือ สถวีรวาทนั้นแบ่งแยกเป็นนิกายต่างๆ อีก 11 นิกาย คือ

1. มหิงสาสกะ
2. วัชชีบุตรตกะ (วัชชีบุตร)
3. รัมมุตตริยะะ
4. ภัทรยานิกะ
5. ฉันทาการิกะ
6. สัมมิตียะ
7. ศัพพัทรวาท
8. รัมมคุตติกะ (ธรรมคุปต์)
9. กัสสปียะ
10. สังคันติกะ
11. สุททวาท

ส่วนมหาสังฆิกะนั้นมีนิกายย่อยออกไปอีก 5 นิกาย คือ

1. ไคกุลิกะ
2. เอกวโยหาริกะ
3. เจติยวาท
4. บัญญัติวาท
5. พหุสกะ⁹⁵

หากพิจารณาจากสายนิกายของเถรวาทก็จะพบว่า นิกายธรรมคุปต์ ซึ่งเป็นวินัยที่ภิกษุณีในประเทศจีนถือปฏิบัติอยู่นั้นอันที่จริงก็คือ นิกายที่แยกออกมาจากนิกายของเถรวาทนั่นเอง

⁹⁴ ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, ศาสนา (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2518), หน้า 96

⁹⁵ G.M. Shastri, An Outline of Early Buddhism, P. 64, อ้างถึงใน ฉัตรสุมาลย์, ภิกษุณียังมีอยู่หรือ? หน้า 67 – 68.

ฉะนั้นจึงสามารถนับรวมได้ว่า เป็นแถวาทด้วยเช่นกัน ดังนั้นจึงไม่น่าจะเป็นอุปสรรคในการไปขอรับหรือขอเยี่ยมภิกษุณีจากดินแดนดังกล่าวมาดำเนินการบวชให้

นอกจากการไปขอเยี่ยมหรือรับการบวชจากประเทศที่มีภิกษุณีสงฆ์ประดิษฐานอยู่ ดังที่กล่าวมาในข้างต้นอันเป็นวิถีทางหนึ่งที่จะช่วยให้มีภิกษุณีสงฆ์เกิดขึ้นในประเทศไทย โดยที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยแล้ว วิธีการอีกอย่างหนึ่งที่สามารถกระทำได้หากแต่คณะสงฆ์ไทยกลับยืนยันให้การปฏิเสชนั้นก็คือ การบวชภิกษุณีโดยคณะภิกษุสงฆ์แต่เพียงฝ่ายเดียว ซึ่งคณะสงฆ์ไทยยอมรับเฉพาะรูปแบบวิธีการบวชภิกษุณีที่กระทำโดยสงฆ์สองฝ่ายเท่านั้น การบวชจากสงฆ์ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพียงฝ่ายเดียวไม่สำเร็จเป็นภิกษุณี แต่กระนั้นหากพิจารณาจากวิวัฒนาการของวิธีการบวชจะพบว่า วิธีการบวชเป็นภิกษุณีตั้งแต่แรกจะเป็นการบวชที่สำเร็จโดยภิกษุสงฆ์แต่เพียงฝ่ายเดียว เริ่มจากการบวชของพระนางมหาปชาบดีที่เพียงแค่น้อมรับครุธรรม 8 ประการ ที่ประทานโดยพระพุทธเจ้า นำไปปฏิบัติก็เป็นอันสำเร็จด้วยเป็นนางภิกษุณี วิธีการดังกล่าวเรียกว่า “ครุธรรมปฏิบัติคหณอุปสัมปทา” หลังจากนั้นพระนางมหาปชาบดีได้ทูลถามพระพุทธองค์ว่า “พระพุทธเจ้าข้า หม่อมฉันจะปฏิบัติในนางสาิกยานีพวกนี้ได้อย่างไร”⁹⁶ พระพุทธองค์จึงได้ทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์บวชภิกษุณีได้ โดยรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายอุปสมบทภิกษุณี”⁹⁷ เท่ากับเป็นการมอบอำนาจในการบวชเป็นภิกษุณีให้แก่ภิกษุสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการ การบวชโดยวิธีการดังกล่าว เรียกว่า “ญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา” ครั้นต่อมาภายหลังจึงได้เปลี่ยนแปลงมาเป็นวิธีการบวชที่ดำเนินการโดยสงฆ์สองฝ่ายหรือที่เรียกว่า “อัฐฐวาจการอุปสัมปทา”⁹⁸ เป็นการอุปสมบทภิกษุณีโดยการประกอบพิธีกรรม 2 ครั้ง คือ อุปสมบทในสำนักภิกษุณีสงฆ์ ด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจาครั้งหนึ่งก่อน ต่อจากนั้นจึงไปขออุปสมบทในสำนักของภิกษุสงฆ์ซ้ำอีกครั้งหนึ่งด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจาเช่นเดียวกัน รวมเป็นการขอความเห็นชอบ 8 ครั้งทั้งญัตติ เมื่อเสร็จการอุปสมบทในสำนักของภิกษุสงฆ์แล้วจึงถือได้ว่า เป็นภิกษุณีที่ถูกต้องตามพุทธบัญญัติ สำหรับสาเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นตอนเพิ่มโดยการขอบวชจากภิกษุณีสงฆ์ฝ่ายหนึ่งเสียก่อนที่จะเข้ารับการบวชฝ่ายภิกษุสงฆ์นั้นก็เพียงเพราะว่า ในการบวชแต่ละครั้งไม่ว่าจะบวชเป็นภิกษุหรือภิกษุณีก็ตามจะต้องมีการสอบถามถึงอันตรายภิกษุหรือสิ่งที่เป็นอันตรายต่อมรรคผลนิพพาน⁹⁹ ต่อบุคคลนั้นๆ ซึ่งรวมแล้วทั้งหมด 24 อย่าง อันได้แก่

“เธอมิใช่ผู้ไม่มีนิมิต หรือ

⁹⁶มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระวินัยปิฎกเล่ม 7 จุลวรรค ทุติยภาคและอรรถกถา, หน้า 448.

⁹⁷เรื่องเดียวกัน

⁹⁸เสมอ บุญมา “ภิกษุณีในพระพุทธศาสนา,” วารสารสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 13: 11

⁹⁹เสมอ บุญมา, “ภิกษุณีในพระพุทธศาสนา,” วารสารสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 13: 60.

มิใช่ผู้มีศักดิ์แต่ว่านमित หรือ
 มิใช่ผู้ไม่มีโลหิต หรือ
 มิใช่ผู้มีโลหิตเสมอ หรือ
 มิใช่ผู้มีผ้าขับในเสมอ หรือ
 มิใช่ผู้มีนํามุตรกระปริบกระปรอยหรือ
 มิใช่ผู้มีเดือย หรือ
 มิใช่เป็นหญิงบัณฑะกะ หรือ
 มิใช่เป็นหญิงคล้อยชาย หรือ
 มิใช่เป็นหญิงมีมรรคระคนกัน หรือ
 มิใช่เป็นหญิง 2 เพศ คือ
 อาพาธเหมือนอย่างนี้ ของเธอ มีหรือ คือ
 โรคเรื้อน ฝี โรคกลาก โรคมือกร้อ ลมบ้าหมู
 เธอเป็นมนุษย์ หรือ
 เป็นหญิง หรือ
 เป็นไทย หรือ
 ไม่มีหนี่นลิน หรือ
 ไม่เป็นราชวัญ คือ
 มารดาบิดา สามี อนุญาตแล้ว หรือ
 มีอายุครบ 20 ปีแล้วหรือ
 มีบาตรจีวรครบแล้ว หรือ
 เธอ ชื่ออะไร
 ปวัตตินีของเธอ ชื่ออะไร"¹⁰⁰

ในการสอบถามอันตรายิกธรรมนั้นจะกระทำโดยภิกษุ ซึ่งในบางครั้งทำให้ผู้หญิงที่ขอบวชเกิดความเขินอาย ไม่สามารถกล่าวตอบได้ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุณีสงฆ์สอบถามอันตรายิกธรรมด้วยตนเองให้บริสุทธิ์ในภิกษุณีฝ่ายเดียวเสียก่อน แล้วจึงไปขอบวชกับภิกษุสงฆ์ภายหลัง ดังที่ได้บัญญัติในพระไตรปิฎกว่า

¹⁰⁰ มหาหมฏฐราชวิทยาลัย, พระวินัยปิฎกเล่ม 7 จุลวรรค ทุตติภาคและอรรถกถา, หน้า 471.

“พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้นางอุปลัมปาเปกษะอุปลมบพในสงฆ์ฝ่ายเดียวบริสุทธิในภิกษุณีสงฆ์แล้วอุปลมบพในภิกษุสงฆ์”¹⁰¹

หากพิจารณาตามเจตนารมณ์ในการกำหนดเงื่อนไขหรือขั้นตอนดังกล่าวที่เพิ่มขึ้นมาอาจกล่าวได้ว่า เป็นการกระทำที่เสริมขึ้นมาภายหลังเพื่อให้ขั้นตอนในการบวชดำเนินไปโดยปราศจากอุปสรรคหรือก่อให้เกิดปัญหาให้น้อยที่สุดเท่านั้น มิใช่ว่า ขั้นตอนดังกล่าวจะเป็นขั้นตอนหลักที่เมื่อขาดการดำเนินการดังกล่าวแล้วการบวชภิกษุณีจะสำเร็จไม่ได้เลย ถ้าเป็นเช่นนั้นพระพุทธองค์คงต้องทรงกำหนดอย่างชัดเจนและตายตัวลงไปเลยตั้งแต่คราวแรกว่า อนุญาตให้ภิกษุณีทั้งหลายอุปลมบพภิกษุณี ดังเช่นที่เคยประทานอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายอุปลมบพภิกษุณีได้ โดยมีต้องรอจนเกิดเป็นคดีความขึ้นมาก่อนแล้วจึงค่อยบัญญัติ อีกทั้งในการทำสังฆกรรมนั้นควรจะมีเพียงครั้งเดียว คือ ภิกษุสงฆ์เป็นผู้ทำ ถ้าเกิดทำสังฆกรรมโดยภิกษุณีสงฆ์ แล้วจึงค่อยมาทำสังฆกรรมแบบเดียวกันในภิกษุสงฆ์ สังฆกรรมอันแรกนั้นผิดปกติดังใดถึงต้องมาทำซ้ำ เพราะฉะนั้นสังฆกรรมเรื่องเดียวกันจะต้องทำเพียงครั้งเดียว การที่ให้มีขั้นตอนของภิกษุณีสงฆ์เพิ่มเข้ามานั้นมิใช่เป็นการบวช แต่เป็นเพียงขั้นตอนของสังฆกรรมนี้¹⁰²

นอกจากนี้ยังมีอีกสิ่งหนึ่งที่สามารถนำมาใช้เป็นข้อเหตุผลสนับสนุนการบวชภิกษุณีโดยผ่านการบวชจากภิกษุสงฆ์เพียงฝ่ายเดียวว่า ภิกษุสงฆ์มีอำนาจกระทำได้ โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย กล่าวคือ โดยปกติแล้วในการบัญญัติพระวินัยขึ้นมาใหม่ในแต่ละครั้งโดยวิธีการของพระพุทธเจ้านั้นพระพุทธองค์จะทรงยกเลิกข้อบัญญัติเดิมทุกครั้งไป เมื่อมีการกำหนดข้อบัญญัติใหม่ขึ้นมาแทน โดยสามารถพิจารณาได้จากการบัญญัติวิธีการอุปลมบพของภิกษุสงฆ์ซึ่งก่อนที่จะมีการอุปลมบพด้วยวิธีปฏิบัติตฤตถกรรมนั้น แต่เดิมทรงอนุญาตให้บรรพชาและอุปลมบพด้วยวิธีไตรสรณคมน์ คือรับพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะ โดยให้กล่าวว่า

“ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง

ข้าพเจ้าถึงพระธรรมเป็นที่พึ่ง

ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์เป็นที่พึ่ง

แม้วาระที่ 2 ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง

แม้วาระที่ 2 ข้าพเจ้าถึงพระธรรมเป็นที่พึ่ง

¹⁰¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 472.

¹⁰² รัชมณีนันทา, สามเณรี

แม้วาระที่ 2 ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์เป็นที่พึง
 แม้วาระที่ 3 ข้าพเจ้าถึงพระพุทธรูปเป็นที่พึง
 แม้วาระที่ 3 ข้าพเจ้าถึงพระธรรมเป็นที่พึง
 แม้วาระที่ 3 ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์เป็นที่พึง”¹⁰³

ครั้นต่อมาได้มีคดีความเกิดขึ้นกล่าวคือ พระพุทธรูปปางพระพรหมณ์ผู้ยากจนปราศจากที่พึ่งปรารถนาที่จะอุปสมบทในพระพุทธศาสนา แต่พวกภิกษุรังเกียจจึงไม่ยอมบวชให้ พระองค์จึงทรงมอบให้พระสารีบุตร ผู้ซึ่งระลึกถึงบุญคุณของพระพรหมณ์แก่คนนี้ได้ เพราะเคยถวายอาหารทัพพีหนึ่งแก่ท่าน¹⁰⁴ จึงรับรองให้บวชโดยทำหน้าที่เป็นพระอุปัชฌาย์ จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าวทำให้พระพุทธรูปทรงเปลี่ยนแปลงวิธีการบวชภิกษุ ตรัสห้ามการบวชด้วยวิธีไตรสรณคมน์ แต่ให้อุปสมบทด้วยวิธีญัตติจตุตถกรรมแทน ดังปรากฏเป็นบทบัญญัติในพระไตรปิฎกเอาไว้ว่า

“ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมีกถา ในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดขึ้น แล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป เราห้ามการอุปสมบท ด้วยไตรสรณคมน์ซึ่งเราได้อนุญาตไว้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตการอุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรม”¹⁰⁵

ในกรณีดังกล่าวสังเกตได้ว่า เมื่อพระพุทธรูปได้ทรงบัญญัติวิธีการบวชภิกษุแบบใหม่ขึ้นมา จะทรงยกเลิกและระงับห้ามการใช้ในวิธีการบวชรูปแบบเดิมซึ่งต่างไปจากการกำหนดวิธีการในการบวชของภิกษุณีที่พระพุทธรูปเจ้าทรงประทานอนุญาตให้ผู้หญิงบวชพระภิกษุณีครั้งแรก โดยเป็นการบวชจากภิกษุสงฆ์เพียงฝ่ายเดียว ครั้นต่อมาได้ทรงเปลี่ยนมาให้ผู้หญิงบวชโดยผ่านชั้นตอนจากพระภิกษุณีสงฆ์ก่อนแล้วจึงค่อยขอบวชโดยพระภิกษุสงฆ์ แต่ในการเปลี่ยนมาใช้ข้อบัญญัติใหม่นี้ไม่ปรากฏข้อความใดๆ ที่บัญญัติไว้ในพระไตรปิฎกในลักษณะที่เป็นการห้ามหรือเพิกถอนในพุทธบัญญัติครั้งแรก

หากพิจารณาตามพระไตรปิฎกสามารถทำความเข้าใจได้ว่า ในกรณีที่ไม่มีพระภิกษุณีสงฆ์อยู่เลยนั้น ผู้หญิงก็สามารถบวชเป็นภิกษุณีโดยพระภิกษุสงฆ์เพียงฝ่ายเดียวได้อย่างไม่ผิดพระ

¹⁰³ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระวินัยปิฎกเล่ม 4 มหาวรรค ภาค 1 และ อรรถกถา (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2525). หน้า 74

¹⁰⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 167.

¹⁰⁵ เรื่องเดียวกัน

ธรรมวินัยแต่วิธีการดังกล่าวยังคงได้รับการปฏิเสธจากคณะสงฆ์ไทย ซึ่งจากปฏิกิริยาของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันดังกล่าวนี้จึงยังคงเป็นอุปสรรคอันสำคัญต่อการพัฒนาความเสมอภาคระหว่างผู้ชาย และผู้หญิงให้เข้ามามีส่วนร่วมในพระพุทธศาสนาอย่างเท่าเทียมกันให้เกิดขึ้นมาได้

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย